

Poština plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
V

LETO 1933/34

ŠTEV. 10

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 10. ŠTEVILKE

SEPTEMBER

Bogomir Magajna: Transfuzija

David H. Lawrence: Zmagovalec na lesenem konjičku

Vladimir Bartol: Zadnji poizkus

Zapiski:

Norveška drama (*P. D.*)

O zločinu in kazni (*M. Č.*)

Poročila

Razno

TRANSFUZIJA

MAGAJNA BOGOMIR

Brezposelni Matija Brvar je korakal v zgodnjem jutru po Šentpetrski cesti proti splošni bolnišnici. Prav za prav ni bil popolnoma brezposeln. Baval se je namreč z oddajanjem lastne krvi onemoglim bolnikom in prejel za vsak slučaj tri sto dinarjev. Vsa nesreča je bila samo v tem, da mu niso zdravniki pustili oddajati krvi vsak teden, ampak je moral od slučaja do slučaja čakati najmanj po šest tednov, čeprav je imel velike prednosti pred drugimi brezposelnimi, ki so se ponujali, da bi jim odvzeli kri. Wasserman Matije Brvarja je bil negativen, s čimer se je večkrat ponosno pobahal pred tistimi, ki so jim prišli povedat, da nosi njihov Wasserman eden, dva ali celo tri križe in da bo zelo hudo, če se ne bodo zdravili, kar so sprejeli s popolnoma strtimi in poraženimi obrazi in hodili potem brezplačno na oddelek za kožne in spolne bolezni. To pa ni seveda njihovim praznim žepom prav nič pomagalo. Poleg negativnega Wassermanna je imel Matija Brvar še naravno vzorno zdrava pljuča, srce, krvni pritisk, jetra in obisti. Glavna prednost njegove krvi pa je bila v tem, da je pripadala četrti skupini, ki se da največkrat in najbolje uporabiti. To mu je povedal sam gospod primarij, ko mu je pokazal na steklenih ploščah njegove s haemotestom pomešane krvne kaplje. Matija Brvar je bil lep petindvajsetletni človek s črnimi prožnimi kodri, z velikimi očmi in z zagorelo barvo kože. To bi ne bilo brez pomena, če bi n. pr. moral dajati kri kaki histerični bolnici. Histerične bolnice se namreč silno bojijo grdih oddajalcev krvi, ker mislijo, da se bo to morda poznalo njihovemu telesu in njihovi duši. Matija Brvar je oddajal kri že petkrat in prejel za to že tisoč in pet sto dinarjev. Za tisoč in pet sto dinarjev bi moral delati v Ljubljani pet sto ur trdega in neprijetnega dela. Tako pa jih je zaslužil že v petih urah. Seveda bi bilo tega denarja kljub vsemu premalo, če bi se Brvar ne hranil v brezplačni kuhinji in če bi ne plačeval za stanovanje samo stoštirideset dinarjev mesečno. Ostali denar pa je porabil za ovratnico, za globin in za cigarete. Parokrat je tudi dal za nekaj vina, to pa zato, da je lahko trem prijateljem na široko in podrobno pripovedoval, kako se transfuzija vrši. Sedaj je minulo točno šest tednov po zadnjem oddajanju in radi tega je torej Brvar prav dobre volje korakal po Šentpetrski cesti proti splošni bolnišnici. Izza sveže oprane srajce so mu štrlele dlake z izbočenih prsi navzven. Lepo zlikani čevlji, ki so v širokih stopih udarjali po hodniku, pa so se kar lesketali v vzhajajočem soncu. Spomnil se je na neko pesmico, ki jo je prepeval včasih s fanti doma gori pri Breznici in jo pričel požvižgavati. Dekleta, ki so ga na poti v tovarne srečavale, so se z dopadanjem ozirale nanj in menda prav vsaki se je zdelo, da bi ne bilo napačno, če bi tak fant prišel zvečer trkat na njeno okno. Brvar se je zdel sam sebi imeniten. Ni kar tako, biti mlad in močan, poleg

tega pa vršiti tako delo kot ga vrši on. Sam gospod primarij ga je pohvalil. »Pogumni ste, gospod Brvar. Oddajanje krvi ni brez vsake nevarnosti,« je rekel. Seveda, marsikdo bi tega ne pustil niti za tisoč dinarjev, čeprav je to prav lepa vsota. Njemu pa to ni nič. Še v glavi se mu ne zavrti potem, kot se zavrti drugim. Drugim se namreč zdi, kakor da so se napili vina in nekomu je celo ves dan šumelo po ušesih. Dobro voljo mu je še povečalo bučno grmenje šentpeterskih zvonov, ko je šel mimo cerkve. Ob njihovih zvokih je prikorakal v bolnišnico in se javil pri gospodu primariju v pisarni na oddelku ena: »Gospod primarij, sedaj pa je že prešlo šest tednov. Ali bo kaj dela za mene?« »Ravno prav prihajate, gospod Brvar! Imamo slučaj dolgotrajnega krvavenja iz želodčnega čira, pa bomo poizkusili, če jo bo vaša kri toliko popravila, da bi bilo mogoče izvršiti operacijo. Transfuzija bo ob desetih. Izvolite počakati na klopi pred oddelkom, dokler vas sestra ne pokliče. Sestra, prinesite gospodu Brvarju kozarček konjaka!« Sestra je prinesla steklenico s konjakom in mu nalila kozarček. Brvar ga je zvrnil vase in ker je bila točajka sestra, se mu je zazdelo, da mora reči ‚Bog plačaj‘. Zahvalil se je tako, kar je sestri, ki ga je hudomušno ošinila s pogledom, tako ugajalo, da mu je nalila še en kozarček. Potem je odšel Brvar sedet pod kostanj pred oddelek ena, radosten, da si je gospod primarij zapomnil njegovo ime. Pri prejšnjih slučajih je moral vedno pogledati v knjigo.

Sedeti od sedmih do desetih na klopi ni kar tako. Najprej je Brvar opazoval bolnike, ki so prihajali na oddelek po večini neobvezani in se vračali skoro vsi obvezani. Nekatere pa so prinašali na nosilih in tistih ni bilo ven. Potem je sledil s pogledi mladim bolničarkam, ki so nekatere z nasmehom, druge pa zelo resno tekale mimo njega. Marsikatera med njimi je bila prav mlada in lepa; posebno pa so se jim podale bele rute okrog bujnih a pristrizženih las in pa bele halje, ki so bile v pasu tako mično podvezane, da sta dva široka trakova v pentlji visela odzadaj navzdol. Brvar se dolgo ni utrudil gledati jih, potem pa ga je zmotil vrišč vrabcev gori na kostanju. Bila je zgodnja pomlad in vrabci kar niso hoteli ponehati z vresčanjem. Zdaj pa zdaj je marsikateri izmed njih poletel znad veje, frfotal nekaj časa nad samico in se potem silno srdil, ko mu je samica v zadnjem hipu ušla. »Tako je kot povsod,« je zamrmral Brvar, ki se je naenkrat spomnil na dom. »Najprej te zapeljuje, potem pa odleti. Prav tako je bilo z Manico. Dvakrat je vasoval, dvakrat mu je dala nagelj, potem pa je poletela za drugim. Babe! Vzemi jih vrag! Seveda, rekla mu je, da lazi za njo radi bajte in četrt grunta in se je poročila s tisto grižo Jakobom Tomačem, ki je imel cel grunt. Babe so babe in če nimaš dosti pod palcem, te niti pogledajo ne. Vendar bi lahko takoj v začetku povedala, kako misli, ne šele potem, da se mu je smejala vsa vas in mu ni kazalo drugega, kakor udariti jo v Ljubljano. Čisto prav, da se je tisti Tomač stegnil že po dveh letih in je ostala potem sama. Seveda radi premoženja naj bi lazil za njo. Takrat bi bil lahko pridobil kako drugo bogatejšo, če bi mu bilo res le radi premoženja. Vrag jo vzemi! Ne bi se potem potepal tukaj po Ljubljani in dajal svoje rdeče krvi bolnikom.

Matija Brvar je zaklel skoraj na glas. Toda na gredi pred njim je cvetelo stotine rož. Razprostrle so svoj opojni vonj po jutranjem zraku. Iz nekega laboratorija se je zaslišal lep pojoč dekliški glas. Gotovo je

prepevala mlada bolničarka. Matija je prisluhnil — toda glas je naenkrat umolknil. Iz oddelka so peljali zakritega mrliča proti mrtvašnici. Prav mimo Brvarja so šli in izginili v ozadju. Brvarja se je polastila mrka tesnoba. Tako ga peljejo in nikoli več ga ne bo nazaj. Tudi mene ne bo nikoli več v domačo vas. Sam Bog ve, kaj bo z menoj. Neki dan utegnejo peljati tudi mene tja na drugi konec vrta in še pes ne bo polajal za mano.« Glas iz laboratorija pa se je zaslišal znova. Brvarju je bila pesem znana, saj jo je sam nekoč prepeval pod Maničnim oknom. Potem je prišla Manica in jo je objel krog vratu in razpletelih kit. Prav gotovo ji je kdo natvezil, da lazi za njo le radi premoženja — prav gotovo je to storila stara Logarca, klepetulja, in Tomačeva teta. Če bi bil jaz Bog, bi že tako naredil, da bi rajši njo peljal na tistem vozičku proti mrtvašnici mesto onega poprej. Da so taki časi kot pred vojsko, bi se kar odpeljal v Ameriko in bi se požvižgal na vse skupaj, sedaj pa je seveda drugače in si lahko vesel, če ne crkneš kar tako sredi ceste.« Naenkrat pa se je spomnil, da se Manica ni poročila vdrugeč, čeprav je sedaj bogata in čeprav jo je gotovo kdo zasnubil kot vdovo. »Sam Bog ve, zakaj se ne poroči. Morda ji je vendar nekaj vesti ostalo v duši.« — Zamahnil je z roko, kakor da ne verjame tej misli in zopet je začel opazovati bolničarke, ki so stopale onkraj cvetja mimo njega, toda Maničina podoba se mu je znova in znova vsiljevala v misli, dokler se ni naenkrat zaslišal z vrat sestrin glas: »Gospod Brvar, pojdite!«

Popravil si je ovratnico in odšel za sestro po hodniku proti operacijski sobi. Kakor ob podobnih prilikah se ga je tudi sedaj polastila predstava, da je nekako važen; saj končno je na tisoče ljudi naokoli, pa si le malokateri puste odvzeti kri za druge. Brvar se pač ni spomnil, da ga je slučaj izbral za ta posel. Nekoč si je prišel prerezat tvor na oddlek, pa so ga potem vprašali, če bi bil pripravljen oddati kri za nekega gospoda. Ko je z veseljem prikimal, so mu napravili krvni preizkus in dognali tudi, da ni njegov Wasserman pozitiven. Seveda bi lahko vprašali tudi koga drugega, toda slučaj je hotel, da so ravno njega, k čemur je tudi pripomogla njegova korenjaška lepa postava in prijazno vedenje, kajti končno je bilo vsak dan nekaj brezposelnih, ki so se ponujali za to službo.

Ko je Brvar dospel v operacijsko sobo in z radovednostjo pogledal na stol, na katerem je ležala bolnica, je od presenečenja kar obstal in srce mu je začelo tako naglo biti, da se je zdravnik, ki ga je prijel za roko, začudil in ga vprašal, če se boji. »Ne bojim se, toda tam leži vendar Manica,« je zašepetal. Zdravnik se je nasmehnil in ga je odpeljal na stol. Manica ni bila več tista cvetoča Manica kot nekoč in ni je bilo lahko spoznati. Njena koža se je tesno oklepala kosti in je bila bela kot koža mrliča. Oči so tičale nekje globoko in trudne trepalnice se niso dvignile, ko je Brvar vstopil. Šele ko ji je zdravnik dvignil roko, da bi ji izčistil kožo z bencinom in alkoholom, je s širokimi očmi zastrmela v Brvarja, ki je gledal z desne strani vanjo. Toda že ji je sestra zakrila obraz s prtom in hip nato še Brvarju, ki bi sedaj kar naenkrat vse dal za to, da bi mu sestra odvezla tisti prt in bi smel ves čas gledati Manico. Ni vedel, ali polje v teh hipih po njegovih mislih strah radi Manice, ali ugodje, da je on tisti, ki ji bo dal kri, ali pa celo prava ljubezen, o kateri je dosedaj mislil, da je že nikjer več ni. Čutil je, kako mu je zdravnik dvignil roko in pritrdil Rivaročijevo manšeto na nadlaktnico

in kako mu je čistil potem z bencinom in alkoholom kožo. Potem je zaslišal, kako sta prihajala primarij in asistent v gumijastih cokljah proti stoloma in kako so položili njegovo roko k Maničini. Čutil je tudi, kako mu vbrizgavajo novokain pod kožo in kako mu z nožkom odstirajo kožo, podvezujejo žilo, kako jo odpirajo in pritrjujejo transfuzijski aparat vanjo in končno je začutil tudi, kako teče kri iz njega v aparat in po aparatu v Maničino žilo. Poslušal je, kako je našteval zdravnik — sto kubikov, dvesto, tristo, štiristo, petsto, šeststo — in kako je zdravnik ob Rivaročijevi uri javljal pritisk — trideset, petdeset, sedemdeset, petdeset. Vse je bilo pač tako kot v prejšnjih slučaji, toda vendar je kljub vsemu temu sedaj drvela cela reka drugih misli in čuvstev skozi Brvarjevo glavo. Čutil je, kako se stiska njegova roka k Maničini in kako so se mu Maničini prsti naslonili na ramo, kakor bi se hoteli opreti nanjo. Nekoč je tako stiskal to roko, ki je bila takrat jedra in živa, sedaj pa leži poleg njegove slabotna in kakor mrtva. Z vsakim kubikom oddane krvi je naraščala njegova ljubezen, vsa pomešana z veliko nežnostjo, ki se ga je polastila. S prsti je dosegel Maničino lice in se ga dotaknil. Manica ni odmaknila glave. »Nikar ne premikajte roke! Čudovito lepo vam teče danes kri,« je rekel primarij. Seveda, primarij ni vedel, kako silno hitro in močno je bilo Brvarju srce. Nato so mu zašili kožo in povezali ranico. Potem je dvignila sestra prst z njegovega obraza in je videl, kako so že peljali Manico mimo njega, tik mimo njega in mu je zašepetala: »Obišči me, Matija, po operaciji, če ne bom umrla.« Obenem ga je tako žalostno pogledala, da je ves zamišljen zastrmel za njo. In že so jo odpeljali, preden se je on utegnil napraviti. Primarij mu je izplačal tri sto dinarjev. »Ali bo trda ta operacija,« ga je vprašal Brvar. Primarij ga je pogledal in se nasmehnil: »Ali poznate bolnico? Prav lahka operacija ne bo. Bomo videli, kaj bo naredila vaša kri. Obiščite bolnico čez nekaj dni; morda v nedeljo!«

Čuvstev in misli pijan je odšel Brvar iz bolnišnice in ni povabil kakor drugače svojih treh prijateljev na liter vina, da bi se pred njimi bahal s transfuzijo.

*

Kak izobražen človek, ki bi imel svojca v bolnišnici, bi pri takem slučaju vsake dve uri vznemirjal zdravnika na vratih ali s telefonom in izpraševal, kako se bolnik počuti, misleč, da je samo tisti bolnik v bolnišnici ne pa velikanski kup bolnikov. Poleg tega bi neprestano silil k šamemu bolniku, čeprav bi tistemu tudi najmanjše razburjenje lahko škodovalo. Matija Brvar pa ni šel pred nedeljo na oddelek, kajti primarij mu je tako ukazal in primariju je Matija Brvar vse veroval. In je seveda bilo prav tako, čeprav nedelje Brvar skoraj ni mogel pričakati. Vsak dan je prihajal v bolnišnico in hodil gori in doli pred oddelkom. Le sestro je vprašal, kako je z Manico in je sestra rekla, da bo najbrže dobro, čeprav mora sedaj po operaciji ležati še čisto nepremično in se ne sme prav nič razburjati. Sestra se je tudi pohvalila, koliko raztopine grozdnega sladkorja so že dali bolnici v kri in kako je njena barva postala nekoliko boljša. »Seveda brez transfuzije bi ne bilo najbrže z vsem skupaj nič in bi šla bolnica skoraj gotovo na drugi svet. Transfuzija in grozdni sladkor delata čudeže in še daleč jih ne odhaja več toliko na drugi svet kot včasih. Sam ljubi Bog je navdahnil zdravnike, da so iznašli transfuzijo in grozdni sladkor v raztopini.

Seveda s tem še ni rečeno, da ne bomo čez sto let vsi, kar nas je sedaj na svetu, prepevali na drugem svetu slave Bogu.« Matija Brvar je z velikim spoštovanjem poslušal te besede in je bil še posebno vesel, ko je sestra pristavila, da je prepričana, da se je Manica izmazala iz nevarnosti, ki ji je pretila. Tako je bil vesel teh besed, da je potem nehote pozdravljal bolničarke s poklonom in bolničarke so začudeno ali pa z veseljem odzdravljale, ko je stopal tako gori in doli po vrtu med poslopji.

V nedeljo se je tako gladko obril kot še nikoli. Ukazal je gospodinji zlikati ovratnico, srajco, suknjič in hlače v njeno veliko začudenje. »Ali pojdete danes zopet na transfuzijo,« ga je vprašala. On pa je veselo odkimal. Opoldne že pa je hitel z velikimi koraki med bučnim zvonjenjem šentpetrskih zvonov v splošno bolnišnico in vprašal tam sestro, ali sme k Manici in sestra je prikimala. Sicer se je nekoliko le bal, da ga ne bo Manica pogledala več tako lepo kot tisto minuto, ko so jo peljali od transfuzije. Takrat je pač bila v smrtni nevarnosti — v smrtni nevarnosti pa je vsak človek nekoliko drugačen kot sicer. Poleg tega se je sedaj tudi spomnil, da je bilo tistih tri sto dinarjev izplačanih na njen račun in ne na račun bolnišnice, nakar po transfuziji niti pomislil ni. Sedaj pa je že porabil sto devetdeset dinarjev. Ulomiti bi moral kam, če bi jih hotel vrniti. Manica je torej njegovo kri plačala in mu ni dolžna nikake hvaležnosti. Kar grenko mu je postalo pri duši, kadar se je spomnil na to. Ob drugi transfuziji je neka stara žena barantala še na stolu z njim, da mu plača samo dve sto petdeset dinarjev — pa ji je gospod primarij zaprl sapo: »Tiho! Človeška kri ni volovska kri, ki se kupuje na trgu po štiri dinarje kila. Brvar vam zastavlja z njo svoje zdravje.« — Kako res prečudni so nekateri ljudje. Za Maničin slučaj pa seveda ni čisto prav, da je računal. Pa kaj, ko je bil v tisti uri tako vznemirjen, da ni utegnil misliti na take stvari. Ko je stopil v veliko sobo, se je tako zmedel, da je hitel skozi celo sobo na drugi konec, ne da bi zagledal Manico, ki je ležala tik za vhodom v kotu. Potem pa je stopal nazaj in zastrmel v vsako bolnico posebej. Tiste, ki so bile že izven vsake nevarnosti, so prhnile radi tega v smeh, kar ga je še bolj zmedlo. Končno pa je le našel Manico, ki se je z nasmeškom zagledala vanj. Prisedel je, ona pa je dvignila roko in jo položila v njegovo, ne da bi jo potem kaj odmaknila, čeprav je tri dolge ure sedel pri nji. Vsak obiskovalec, ki obišče operiranca, vpraša, ali je bilo hudo. Brvar je to vprašanje zastavil z največjo nežnostjo, poleg tega pa je seveda skoraj šepetaje in s pobožnostjo pristavil ob začetku in na koncu — Manica. »Manica, ali je bilo med operacijo hudo, Manica.« In vsak bolnik, ki je bil operiran v narkozi, bi odgovoril: »Operacija sama, to ni nič toda narkoza, narkoza.« Pred narkozo občutijo bolniki največji strah, pa tudi največje spoštovanje, a končno se vsakemu imenitno zdi, da je bil narkotiziran. Manica je odgovorila: »Med operacijo samo ni bilo hudo, toda ko so me narkotizirali, joj!« Pristavila pa je: »Potem pa, ko sem se prebujala, poslušaj, Matija, pa si se prikazal ti pod mojim oknom ravno ko so naglji najbolj cveteli in si me vprašal, če te imam še rada in jaz...« Manica se je zopet nasmehnila. »Potem si rekel ti: Vso kri bi dal zate.« Brvar se je ves srečen nasmehnil, potem pa je spravil z muko iz sebe. »Veš, plačali so mi za kri tri sto dinarjev. Nisem niti pomislil — pa ti bom vrnil, kakor hitro zaslužim kje kak denar.« Odkimala je: »Če bi ti plačala sto tisoč dinarjev, bi ti ne mogla

po vrniti. Gospod primarij mi je rekel, da me je rešila transfuzija. Če bi ti takrat ne lazil za Primoževo Julko, bi se jaz nikoli ne poročila s Tomačem.« Brvar je razširil oči. »S Primoževo Julko?« — »Da, saj mi je Logarca vse povedala, toda jaz nisem prav nič več huda nate.« — »Zavijem ji vrat, Logarci. Nikoli nisem jaz lazil za Primoževo Julko,« je izbruhnil Brvar poln začudenja in jeze. »Sicer sem mislil, da ti je natvezila, da hodim za tabo le radi premoženja. Niti ne veš, kako sem te ves čas imel rad.« Manica ga je blaženo pogledala, potem pa se je naenkrat zresnila. »Jaz nisem več tista kot nekoč in gospod primarij mi je moral odrezati pol želodca.« Izza trepalnic so se ji prikazale solze. »Rekel mi je, da najmanj eno leto ne bom smela delati na polju.« — »Ne jokaj, Manica,« je hitel Brvar. Vsako razburjenje bi ti utegnilo škodovati. Saj se boš popravila, da boš taka kot takrat na oknu. Na polju bi pa jaz, bi pa jaz, bi pa jaz...« Umolknil je, toda njeni prsti so se tesneje oklenili njegove roke.

Tako hitro je Brvarju in Manici minul ta čas od poldneva do treh kot še nikoli in je Manici bolj koristil kot sto kubikov sacchari uvalraztopine grozdnega sladkorja. Ta dan je Brvar povabil vendarle svoje tri brezposelne prijatelje na liter vina, pa ne da bi se bahal s transfuzijo, pač pa je ves navdušen hvalil lepoto nekega dekleta, v katerega je prelil svojo kri.

Kar je potem sledilo, je seveda samo po sebi umevno, celo to, da je nekaj let potem zibala Manica mladega Brvarja na svojih kolenih in je bilo pozabljeno vse gorje, le narkoza ne.

ZMAGOVALEC NA LESENM KONJIČU

DAVID H. LAWRENCE

Živela je ženska, ki ji je bila ob rojstvu podeljena lepota in drugi dragoceni darovi, ki pa kljub temu ni imela sreče. Poročila se je iz ljubezni, ali komaj je bila omožena, že se je spremenila njena ljubezen v prazen nič. Imela je lepe otroke, toda zdelo se ji je, da so ji bili vsiljeni in ni jih mogla ljubiti. Gledali so nanjo brezčutno, kakor bi ji imeli kaj očitati in mislila je, da mora brž prikriti kakšno nepopolnost, ki jo nosi v sebi. Vendar pri vsem tem ni vedela, kaj naj prikriva. Kljub temu je vselej, kadar je bila v njihovi družbi, čutila, kako ji postaja srce vedno trše in brezčutnejše. To jo je žalostilo in izkazovala jim je tem več nežnosti in le še bolj skrbela zanje, prav kakor bi jih resnično ljubila. Le ona sama je vedela, da je na sredi njenega srca jedro, ki ne more občutiti do nikogar ljubezni, nikake ljubezni. Vsi so dejali: kako dobra mati! Obožuje svoje otroke. Toda njeni otroci in ona sama so vedeli, da to ni res. Brali so si to drug drugemu z oči.

Imela je tri otroke; dečka in dve majhni deklici. Stanovali so v prijetni hiši, ki jo je obdajal vrt. Imeli so uglajene služabnike in čutili so se vzvišene nad vso okolico.

Četudi so živeli zelo udobno, so vendar čutili vedno neki nemir v ozračju svoje hiše. Nikoli niso imeli zadosti denarja. Mati je imela majhno rento, oče je imel tudi nekaj dohodkov, toda vse to je bilo premalo za družabno stopnjo, ki so jo zavzemali. Oče je iskal službe

po vseh uradih. Toda četudi je gojil velike upe, se ti niso nikoli uresničili. Vedno je vladal v hiši mučen občutek, da bo vsak čas zmanjkalo denarja, a njihova potratnost se zato ni nič zmanjšala.

Končno je dejala mati nekega dne: Poizkusila bom, če morem kje kaj zaslužiti. Toda vedela ni, kje naj začne. Belila si je glavo in poizkušala zdaj to, zdaj ono, brez uspeha. Njeni izjalovljeni upi so ji zorali globoke brazde po licih. Otroci so rasli, kmalu bodo morali v šolo. Treba je denarja, mnogo več denarja. Zdelo se je, da oče, ki je bil zelo lep človek in je imel zelo potratna nagnenja, ni znal ukreniti ničesar koristnega. Mati, ki je imela veliko vero vase, tudi ni imela več sreče in je imela prav tako potratna nagnenja.

Tako je v hiši začel strašiti stavek, ki ga ni nikoli nihče izpregovoril: Treba nam je dosti več denarja, treba nam je dosti več denarja. Otroci so ga lahko čuli vsak trenotek, četudi ga ni nikoli nihče glasno izgovoril. Čuli so ga o Božiču, ko je bila otroška soba polna dragih in prekrasnih igrač. Izza modernega in svetlega lesenega konjička, izza majhne hišice za otroke je šepetal neki glas: Treba nam je dosti več denarja, treba nam je dosti več denarja. In otroci so se nehali igrati ter so prisluhnili za trenotek. Spogledali so se, da bi videli, če so vsi čuli. In vsakdo je videl v očeh drugega, da je čul tudi on: Treba nam je dosti več denarja, treba nam je dosti več denarja.

Ta glas je prihajal iz prožnih peres konjička na gugalnici, ki se je zibal nenehoma. In konjiček sam je pripognil glavo, se zagrizel v vajeti in prisluškoval. Tudi velika rožnordeča punčka, ki se je gizdala v svojem majhnem vozičku, je čula povsem razločno in zdelo se je, da se pači zato le še z bolj narejeno skromnostjo. Mali in smešni psiček, ki je nadomestoval plišastega medvedka, se je zdel tako nenavadno smešen samo zato, ker je prisluškoval temu skrivnostnemu šepetu v hiši: Treba nam je dosti več denarja, treba nam je dosti več denarja.

Kljub temu nihče na glas ni izgovoril teh besed. Ta šepet se je čul povsod in zato ni nihče govoril o njem, prav kakor nihče ne reče: »Dihamo«, četudi zrak nikoli ne neha prihajati v pljuča in iz pljuč.

»Mama, je dejal nekega dne mali Pavelček, zakaj nimamo avtomobila? Zakaj se vozimo vedno v stričevem avtu ali pa v taksiju?«

»Ker smo člani revne družine,« je odvrnila mati.

»Toda zakaj?«

»No, zdi se mi, da zato,« je dejala počasi in bridko, »ker ima tvoj oče smoło.«

Mali deček je utihnil za trenotek.

»To se pravi denar, ali ne, mama?« je vprašal brez strahu.

»Ne, Pavel, še daleč ne. Prav to je tisto, zaradi česar nimamo denarja.«

»Oh!« je dejal Pavel neodločno. »Mislil sem, da stric, kadar govori o smoli, misli s tem denar.«

»Smola pomeni ravno nasprotno od sreče.«

»Oh!« je dejal malček, »kaj pa je potem sreča, mati?«

»To je tisto, kar nam prinaša denarja. Če imamo srečo, imamo denar. Zato je boljše roditi se srečen, kot pa bogat. Če smo bogati, še vedno lahko izgubimo svoj denar. Če pa imamo srečo, imamo vedno več denarja.«

»Oh! Zares? In očka nima sreče?«

»Niti najmanjše, se mi zdi,« je dejala bridko.

Otrok jo je gledal z negotovim pogledom.

»Zakaj?« je vprašal.

»Ne vem zakaj. Nikoli ne vemo, zakaj ima kdo srečo in zakaj je drugi nima.«

»Zares? Nikoli ne vemo? Ali kdo morda ve?«

»Bog morda. Toda tega ne pove.«

»Moral bi povedati. In mama, ali tudi ti nimaš sreče?«

»Kako naj bi imela srečo, ko pa sem se poročila z nesrečnim človekom.«

»Toda sama od sebe je tudi nimaš?«

»Mislila sem pred poroko, da jo imam. Sedaj se mi zdi, da je nimam niti najmanj.«

»Zakaj?«

»No, saj je vseeno! Navsezadnje jo pa morda vendarle imam,« je odgovorila.

Otrok jo je pogledal, da bi videl, če je odkritosrčna. Na ustnicah ji je videl, da mu le hoče nekaj prikriti.

»Toda,« je dejal odločno, »jaz jo imam gotovo!«

»Zakaj?« je dejala mati in se nenadoma zasmejala.

Trdo jo je pogledal. Sam ni vedel, zakaj je bil izgovoril te besede.

»Bog mi je povedal,« je dejal, da bi potrdil svojo odločnost.

»Upam, da je to res, moj dragi,« je odvrnila zopet smehljaje, toda to pot nekoliko bridko.

»Zares, mama!«

»Docela!« je dejala mama in vzkliknila, kakor je delal to često njen mož.

Otrok je opazil, da mu ne verjame, ali bolje, da sploh ne polaga važnosti na njegove besede. Ta ravnodušnost ga je dražila. Sklenil jo je prisiliti, da se bo zanimala zanj. Odstranil se je.

Bil je čisto sam in strmел je v praznino, kakor delajo to otroci, ter iskal sredstvo, da bi odkril srečo. Zatopljen v misli, ne meneč se za nikogar, je hodil okrog ter iskal sreče v svojem srcu. Hotel je najti srečo in zaželel si jo je z vso strastjo svojega bitja. Kadar so se njegove male sestrice igrale s punčkami v otroški sobi, se je vsedel ritensko na konja, ga silovito pognal in to tako divje, da so ga deklice začele plaho pogledavati. Konj je dirjal kakor blazen, temni in kodrasti lasje malega dečka so plapolali za njim in oči so mu žarele v nekem čudnem ognju. Deklice si niso upale izpregovoriti.

Ko je prišel na cilj svojega nesmiselnega potovanja, je stopil na tla, se postavil pred svojega lesenega dirkača, ga gledal s sklonjeno glavo ter uprl vanj svoj pogled. Rdeče ustnice so se mu rahlo razklenile, oči so mu bile na široko odprte ter se lesketale v steklenem sijaju.

»Naprej!« je zapovedal brez besed dirkaču, ki je razgetal. »Naprej, pelji me v deželo, kjer bom našel srečo! Pelji me tja!«

Udaril je konja po vratu z malim bičem, ki mu ga je dal stric Oskar. Vedel je, da ga konj lahko pripelje v deželo sreče, če ga prisili. Tako se je zopet posadil v sedlo in začel znova svojo blazno ježo v nadi, da bo prišel v deželo sreče. Vedel je, da je to mogoče.

»Polomil boš konja, Pavel,« mu je dejala guvernanta.

»Vedno je na svojem konju, naj se že enkrat ustavi,« je dejala starejša sestra Joan.

Toda zadovoljil se je s tem, da jima je poslal plameneč pogled brez besed. Guvernanta ga je pustila pri miru, ni ga mogla pregovoriti. Sicer pa je bil že prevelik, da bi mu lahko vsiljevala svojo voljo.

Neki dan sta vstopila mati in stric v njegovo sobo ravno sredi najbolj divje ježe. Dejal ni niti besede.

»Dober dan, mali jockey! Ti jezdiš konja zmagovalca,« je dejal stric.

»Ali nisi že nekoliko prevelik za lesenega konja? Sedaj nisi nič več mali deček,« je dejala mati. Toda Pavel ju je samo pogledal z modrim plamenom svojih velikih oči. Kadar je drvel s spuščeni vajeti v daljo, ni govoril z nikomer. Končno se je ustavil v svojem mehničnem galopu in zlezal na tla.

»No, sedaj sem prišel!« je dejal in divje pogledal. Noge so mu bile široko razkoračene, kakor bi bil še vedno v sedlu.

»Kam si prišel?« je vprašala mati.

»Tja, kamor sem hotel,« je odgovoril navdušeno.

»Lepo, lepo,« je dejal stric Oskar, »ne ustavi se, predno ne prideš tja. Kako je ime tvojemu konju?«

»Nima imena,« je odgovoril otrok.

»Saj to je vseeno,« je nadaljeval stric.

»To se pravi, da ima različna imena. Pretekli teden se je imenoval Sansovino.«

»Sansovino. Glej no, glej! To je ime konja, ki je zmagal pri tekmah v Ascotu. Kako to veš?«

»Neprestano govori z Bassetom o konjskih tekmah, je pojasnila Joan.

Stric je bil očaran, da je njegov mali nečak tako dobro poučen o konjskih tekmah. Basset, mladi vrtnar, ki je bil med vojno ranjen na levi nogi in je dobil službo po priporočilu strica Oskarja Creswella, čigar ordonanc je bil, je bil navdušen obiskovalec konjskih tekem. Konjske tekme so bile njegovo življenje in mali deček je delil z njim njegovo strast.

Oskar Creswell je izvabil resnico Bassetu.

»Gospod Pavel me vedno nadleguje z vprašanji in jaz si ne morem kaj, da mu ne bi odgovarjal, gospod,« mu je dejal Basset z važnim izrazom na obrazu, kakor bi šlo za svete stvari.

»Ali stavi kakšen denar na konja, za katerega se navdušuje?«

»No, jaz ga nočem izdati — on je majhen konjski amater, gospod. Ali vam ne bi bilo vseeno, če bi sami govorili z njim? Rad govori o konjih in morda bi še mislil, da ga izdajam. Rajši bi videl, gospod, če bi se sami obrnili nanj.«

Basset je bil dostojanstven kakor cerkev.

Stric se je vrnil k svojemu nečaku in ga povabil na izprehod z avtomobilom.

»Povej mi, moj dragi,« je dejal stric, »ali si že kedaj stavil na kakšnega konja denar?« je vprašal.

Otrok je pogledal pozorno lepega strica.

»Zakaj? Ali mislite, da bi ne smel tega storiti?« je odgovoril izogibajoč se.

»Nikakor! Mislim samo, da bi mi lahko povedal kakšna ugibanja o lincolnskih dirkah.«

Avtomobil je tekkel po odprtem polju in se je bližal hiši, ki jo je imel stric Oskar v Hampshireu.

»Zares, brez šale?« je dejal nečak.

»Brez šale, sinko,« je potrdil stric.

»No dobro, Jonquille.«

»Jonquille! dvomim, moj mali. Zakaj ne Mirza?«

»Jaz poznam samo zmagovalca,« je dejal otrok. »In to je Jonquille.«

»Jonquille, hm?«

Obmolknila sta. Jonquille je bil razmeroma malo znan konj.

»Stric?«

»No, kaj je?«

»Saj ne boste nikomur povedali, kaj ne? Obljubil sem Bassetu.«

»Naj gre k vragu Basset. Kaj ima on opraviti s tem?«

»Midva sva zvezana. Zvezana sva od vsega začetka. Stric, posodil mi je prvih pet šilingov, ki sem jih izgubil. Dal sem mu častno besedo, da ostane vse med nama. Toda začel sem dobivati z bankovcem za deset šilingov, ki ste mi ga dali. Mislil sem torej, da imate srečo. Tega ne boste povedali nikomur, ali ne stric?«

Otrok je uprl vanj svoje oči, ki so modro žarele. Stric se je vznemiril in se smehljajl kakor v zadregi.

»Prav imaš, moj mali! Ohranil bom zase tvoja ugibanja. Jonquille, hm? Koliko staviš nanj?«

»Vse razen dvajsetih funtov,« je odgovoril deček. »Te si prihranim za vsak primer.«

Stric je vzel njegove besede za šalo.

»Dvajset funtov si pridržiš za vsak primer, ti mali fantast? Koliko staviš torej?«

»Tri sto funtov,« je dejal resno otrok. »To je samo med nama, stric Oskar. Častna beseda?«

Stric se je zasmejal iz vsega srca.

»To je med nama, mali Nat Gould,« je dejal smehljaje. »Toda kje imaš tri sto funtov?«

»Basset jih hrani. Midva sva zvezana.«

»Zvezana, zares?« In Basset, koliko bo stavil na Jonquillea?«

»On sploh ne stavi tako visoko kot jaz, se mi zdi. Morda bo stavil sto petdeset.«

»Sto petdeset. Česa? Pennyjev?« je vprašal stric in se smejal.

»Funtov,« je dejal otrok in pogledal presenečeno strica.

Omahujoč med začudenjem in smehom je stric Oskar umolknil. Nič več ni govoril o tem, pač pa je sklenil povabiti nečaka na tekme v Lincolnu.

»No, dobro, sinko, stavil bom dvajset funtov na Mirzo in pet na konja, ki si ga boš izbral sam. Katerega misliš izbrati?«

»Jonquillea, stric.«

»Ne, ne pet funtov na Jonquillea.«

»Storil bi tako, če bi bilo pet funtov mojih,« je odgovoril otrok.

»Dobro, dobro! Prav imaš. Pet funtov zase in pet funtov zate na Jonquillea.«

Otrok še nikoli ni bil pri konjskih tekmah. Njegove oči so modro žarele. Grizel je silovito ustnice in gledal. Francoz prav nasproti njega je stavil na Lancelota. Ves divji od razburjenja je mahal na vse strani in kričal s svojim francoskim naglasom: »Lancelot, Lancelot!«

Jonquille je bil prvi, Lancelot drugi in Mirza tretji.

Otrok je bil ves rdeč, oči so mu žarele in bil je poln nekega čudnega veselja. Stric mu je prinesel štiri bankovce po pet funtov in štiri po enega.

»Kaj naj storim s tem,« je vzkliknil in vihtel bankovce pred dečkoviimi očmi.

»Mislim, da bi morali govoriti z Bassetom,« je dejal otrok. »Mislim, da imam sedaj vsega skup petnajst sto funtov. Potem še dvajset, ki jih imam na strani in dvajset, ki jih držite vi v rokah.«

Stric ga je opazoval nekaj minut.

»Poslušaj malo, moj mali,« je dejal. »Saj vse to skupaj ni resno, ta zgodba z Bassetom in s temi petnajst sto funti, ali ne?«

»Da, kar najbolj mogoče resno. Toda to je samo med nama, stric. Častna beseda?«

»Častna beseda, moj sin, toda govoriti moram z Bassetom.«

»Če bi se hoteli zvezati z Bassetom in z menoj, stric... Samo morate mi dati častno besedo, da ne boste govorili z nikomer o tem. Basset in jaz imava srečo in vi jo morate tudi imeti. Kajti z vašimi desetimi šilingi sem začel dobivati.«

Stric Oskar je peljal nekega popoldne Basseta in Pavla v Richmond Park. Tam so imeli dolg razgovor.

»Taka je bila s to stvarjo, pogledjte, gospod,« je dejal Basset. »Gospod Pavel mi je stavil najrazličnejša vprašanja o konjskih tekmah in mi pripovedoval dolge zgodbe. Hotel je za vsako ceno vedeti, če sem dobil ali izgubil! Nekako pred enim letom sem stavil zanj pet šilingov na »Jutranjo zarjo« in izgubila sva. Potem se je sreča obrnila s tistimi desetimi šilingi, ki ste mu jih dali vi. Stavila sva na Cingalaisja in od takrat sva v splošnem redno dobivala. Kaj pravite k temu, gospod Pavel?«

»Vedno dobiva, kadar sva sigurna,« je dejal Pavel. »Kadar pa nisva sigurna, imava vedno smolo.«

»Zato pa sva previdna,« je menil Basset.

»Toda, kdaj sta sigurna?« je vprašal stric Oskar s smehljajem na ustih.

»To ve le Pavel, gospod,« je dejal Basset skrivnostno in spoštljivo. »Dejal bi, da dobiva namig iz nebes, kakor oni dan v Lincolnu, ko je stavil na Jonquillea.«

»Ali ste vi tudi stavili na Jonquillea?« je vprašal Oskar Cresswell.

»Da, gospod, tudi jaz sem prispeval majhno vsoto.«

»In moj nečak?«

Basset je trdovratno molčal. Pogled mu je obstal na Pavlu.

»Dobil sem tisoč dve sto funtov, kaj ne, Basset? Povedal sem stricu, da sem stavil tri sto funtov na Jonquillea.«

»Tako je,« je potrdil Basset in prikimal z glavo.

»Toda, kje je denar?« je vprašal stric.

»Hranim ga zaprtega pod ključem, gospod. Gospod Pavel ga bo dobil, kadar ga bo zahteval.«

»Kaj, petnajst sto funtov!«

»In dvajset! To se pravi štirideset s tistimi, ki jih je dobil zadnjič.«

»To je nekaj nenavadnega,« je vzkliknil stric.

»Da, gospod Pavel vam ponuja, da bi se zvezali z njim. Jaz na vašem mestu bi sprejel. Oprostite, da vam to povem,« je odgovoril Basset.

Oskar Cresswell je premišljal.

»Hočem videti denar,« je dejal.

Vrnili so se domov. Sedaj je bilo nedvomno: Basset je prinesel v zaboj petnajst sto funtov v bankovcih. Dvajset funtov je bilo deponiranih pri Joeu Gleeju za dirke.

»Vidite, mi ne riskiramo ničesar, stric Oskar, kadar sem siguran. Torej pojdimo pogumno na dirkališče in stavimo ves denar, ki ga imam. Ali ne, Basset?«

»Da, prav tako, gospod Pavel.«

»In kdaj si siguran?« je vprašal stric smehljaje.

»Včasih sem docela siguran, kakor na primer pri Jonquilleu,« je odgovoril deček; »včasih imam kakšno idejo, včasih pa niti tega ne, ali ne Basset? Takrat sva previdna in takrat skoro vedno izgubiva.«

»Zares? In kdaj si gotov, tako kot si bil pri Jonquilleu. Kaj ti da gotovost, sinko?«

»Tega ne vem natanko,« je dejal otrok v zadregi. »Siguren sem, to je vse.«

»Človek bi dejal, da je to opomin iz neba, gospod,« je ponovil Basset.

»Želimo si, da bi bilo tako!« je vzkliknil stric.

Sprejel je njuno ponudbo in se zvezal s Pavlom in Bassetom. In ko se je »Lahki« približal, je bil Pavel siguran, da bo zmagala »Iskra«, ki je bila docela neznan konj. Otrok je hotel za vsako ceno postaviti tisoč funtov. Basset je stavil pet sto, Oskar Cresswell pa dve sto. »Iskra« je zmagala in stave so bile ena proti deset proti njej. Pavel je dobil deset tisoč funtov.

»Vidite,« je dejal, »bil sem povsem siguran.«

Oskar Cresswell sam je zaslužil dva tisoč funtov.

»Poslušaj mali,« je dejal, »te stvari mi gredo na živce.«

»Nikar se ne mučite, stric. Morda sedaj dolgo ne bom več siguran.«

»Toda kaj boš napravil z denarjem?« je vprašal stric.

»Dobro,« je dejal otrok, »začel sem staviti za mamó. Rekla je, da se ji sreča ni še nikoli nasmehnila, ker ima papa smolo; mislil sem torej, da bi nehala šepetati, če bi imel jaz srečo.«

»Kdo bi nehala šepetati?«

»Naša hiša. Sovražim šepet naše hiše.«

»Kaj pa šepeta?«

»No... no...«, otrok se je nervozno otresel.

»No, ne vem. Toda vedno smo pri koncu z denarjem, veste stric Oskar.«

»Vem, moj mali, vem.«

»In naša hiša šepetá kakor ljudje, ki se norčujejo iz vas za vašim hrbtom. To je strašno! Mislil sem, če bi imel jaz srečo...«

»Bi jo prišilil k molku,« je dokončal stric.

Otrok je dvignil proti njemu velike modre oči, v katerih je žarel hladen in skrivnosten ogenj in ni odvrnil ničesar.

»No, torej,« je dejal stric. »Kaj bomo napravili?«

»Nočem, da bi mama izvedela, da imam srečo,« je dejal otrok.

»Zakaj, moj mali?«

»Ne bi mi več dovolila staviti na konje.«

»Jaz mislim, da bi.«

»Oh!...« je dejal otrok in se čudno spačil, »nočem, da bi izvedela, stric Oskar.«

»Dobro, moj mali. Uredili bomo to stvar, ne da bi mati kaj izvedela.«

Sporazumeli so se brez posebnih težav. Pavel je ubogal strica in mu zaupal pet tisoč funtov, ki so jih naložili pri družinskem notarju. Ta naj bi sporočil materi, da je neki sorodnik naložil pri njem v pisarni pet tisoč funtov in da bo dobivala vseh naslednjih pet let na svoj rojstni dan po tisoč funtov.

»Tako bo prejemala v naslednjih petih letih na vsak svoj rojstni dan v dar tisoč funtov,« je dejal stric Oskar. »Upam, da ji zaradi tega življenje ne bo težje, kadar tega ne bo več.«

Materin rojstni dan je bil v decembru. Hiša je šepetala glasneje kot v zadnjem času in kljub svoji sreči Pavel ni mogel prenašati tega glasu. Čakal je nestrpno pisma za materin rojstni dan, ki ji bo sporočilo o tisoč funtih, da bi videl, kako jih bo sprejela.

Ker ni bilo povablencev, je Pavel obedoval s starši, kajti bil je že prevelik za v otroško sobo. Njegova mati je šla skoro vsak dan v mesto. Odkrila je v sebi nenavaden dar, da zna delati modne skice za kožuho-vine in obleke. Delala je na skrivaj v ateljeju svoje prijateljice, ki je bila prva slikarica modnih trgovcev. Slikala je silhuete dam v kožuho-vini, svili in žametu za časopisne reklame. Mlada slikarica je zaslužila na leto več tisoč funtov. Pavlova mati jih je zaslužila komaj nekaj sto in bila je zopet nezadovoljna. Tako zelo si je želela, da bi se uveljavila s kakšnim talentom, vendar ji ni uspelo napraviti niti reklamnih osnutkov za novostne trgovine.

Na svoj rojstni dan je prišla obedovat v jedilnico. Pavel jo je pozorno opazoval, ko je prebirala svojo pošto. Spoznal je notarjevo pismo. Ko je brala, je postal njen obraz trd in neprodiren, njena usta so zadobila hladnen in odločen izraz. Skrila je listek pod kup pisemskih ovitkov in ni dejala ničesar.

»Ali niste dobili nič prijetnega po pošti za rojstni dan,« je vprašal Pavel.

»Nič posebno prijetnega,« je odgovorila s hladnim in raztresenim glasom.

Odšla je brez besede.

Toda popoldne je prišel Oskar Cresswell. Sporočil je, da je imela mati dolg pogovor z notarjem in vprašala, ali ji ne more cele vsote takoj izplačati, ker ima dolgove.

»Kaj mislite, stric,« je dejal otrok.

»Prepuščam ti, da o tem sam odločiš.«

»No, potem pa naj ji jo izroče. Z denarjem, ki nama preostane za služiva lahko še več!« je vzkliknil Pavel.

»Bolje: drži ga kakor lovi ga,« je menil stric Oskar.

»Toda jaz sem povsem siguren, kdo bo zmagal v Veliki narodni dirki, v Lincolnshireu in Derbyju. Povsem siguren sem, kdo bo zmagal na eni teh tekem,« je zatrjeval Pavel.

Stric Oskar je podpisal pogodbo in Pavlova mati je dobila vseh pet tisoč funtov hkratu. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nenavadnega. Skrivnostni glasovi v hiši so se sedaj oglasili kakor žabe ob pomladnih večerih. Njihove sobe je krasilo sedaj novo pohištvo in Pavel je dobil domačega učitelja. Sklenil je, da bo šel naslednjo jesen v etonski kolegij, kjer je bil študiral njegov oče. Med tem pa so glasovi v hiši za vejami mimo in mandljev ter izpod kupov blazin v vseh mavričnih

barvah kričali kakor blazni: Treba nam je dosti več denarja, več kot kdajkoli, več kot kdajkoli.

Ti glasovi so Pavla strašili. Učil se je grščine in latinščine, toda najzanimivejše ure njegovega življenja so bile tiste, ki sta jih preživela skupaj z Bassetom. Velika narodna dirka se je vršila. Pavel ni bil siguren in je izgubil sto funtov. Poletje se je bližalo in otrok je nestrpnost pričakoval lancashireske tekme. Toda tudi sedaj ni bil siguren in izgubil je petdeset funtov. Postal je čuden in njegove oči so bile izgubljene, kakor bi moralo v njem vsak čas nekaj eksplodirati.

»Ne misli več na to, mali! Ne muči se zaradi tega,« ga je prosil stric Oskar. Toda dejali bi, da otrok ni mogel slišati stričevih besed.

»Za derbyjsko tekmo moram biti docela siguren! Za Derby moram biti docela siguren,« je ponavljal brez prestanka in iz njegovih velikih in modrih oči je plamenela že nekakšna blaznost.

Njegova mati je opazila, kako je vznemirjen.

»Bolje bi bilo, če bi šel na morje. Ali bi ne hotel iti sedaj na morje, namestu da tu čakaš? Mislim, da bi bilo boljše,« je dejala in pogledala plaho in neka čudna skrb ji je stiskala srce.

Toda otrok je dvignil oči, ki so bile skrivnostno modre.

»Nemogoče je, da bi odšel še pred Derbyjem, mama,« je odgovoril, »ne, to je povsem nemogoče.«

»Zakaj?« je vprašala z žalostnim glasom kakor vedno, kadar ji je kdo ugovarjal. »Zakaj? Če hočeš s stricem na derbyjske tekme, se lahko vrneš. Nepotrebno je, da ostajaš tu. Sicer pa mislim, da se vse preveč zanimaš za konjske tekme. To je slabo znamenje. V moji rodbini je bilo vse preveč ljudi, ki so stavljali na konje. Šele ko boš star, boš vedel kakšne žalostne posledice je to imelo. Dokaj žalostne posledice! Če mi ne obljubiš, da boš pameten, bom morala odpustiti Bassetu in bom dejala stricu Oskarju, naj nika ne govori s teboj o konjskih tekmah. Tvoji živci so že skoro uničeni.«

»Storil bom vse, kar boš hotela, samo če lahko ostanem tu do prihodnjih tekem,« je dejal otrok.

»Ostaneš? Kje? V tej hiši?«

»Da,« je odvrnil otrok in jo pogledal.

»Kakšen čuden otrok si ti. Zakaj si sedaj nenadoma tako navezan na to hišo? Nisem vedela, da jo ljubiš.«

Opazoval jo je molče. Ohranil je zase skrivnost o svoji skrivnosti, misterij, ki ga ni odkril nikomur, niti Bassetu niti svojemu stricu.

Mati je ostala za nekaj minut neodločna in nekoliko otožna. Nato je dejala.

»Kakor hočeš. Če želiš, ne boš šel k morju pred prihodnjimi tekmami. Toda obljubi mi, da se boš skušal pomiriti. Obljubi mi, da ne boš več toliko mislil na konjske tekme in na turf, kakor praviš.«

»Tako je,« je odgovoril otrok odsekano. »Ne bom več dosti mislil na to. Nikar se ne razburjaj. Jaz na tvojem mestu se ne bi prav nič vznemirjal.«

»Kaj pa bi napravil, če bi bil na mojem mestu,« je dejala mati.

»Kaj ne veš, da se ti ni treba razburjati, mama,« je ponavljal otrok.

»Zadovoljna bi bila, če bi to vedela,« je dejala utrujeno.

»Torej pravim ti, da se ti ni treba razburjati,« je vztrajno zatrjeval otrok.

»Zares? Bom videla,« je odgovorila.

Skrivnost vseh Pavlovih skrivnosti je bil leseni konjiček, ki je bil brez imena. Ko je ušel avtoriteti služkinje in guvernante v otroški sobi, ga je dal postaviti v svojo sobo v gornjem nadstropju.

»Ti si pa res prevelik za lesenega konjička,« ga je nagovarjala mati.

»Ah, ne, mama, imel ga bom vse dotlej, dokler ne dobim pravega konja. Rad imam poleg sebe kakršnokoli žival.«

Tak je bil Pavlov nenavadni odgovor.

»Ali ti dela družino?« je vprašala mati in se smejala.

»Ah, da, tako dober je, vselej, kadar sem v svoji sobi, mi dela družino,« je dejal Pavel.

Konj, ki že davno ni bil več nov, je ostal v dečkovi sobi, nepremičen v svojem poskočnem teku.

Derbyjske tekme so se bližale in otrokova nervoznost je rasla od dne do dne. Če mu je kdo kaj dejal, je komaj še čul, bil je majhen in slaboten in oči so se mu skrivnostno svetile. Njegovo mater je zaradi tega napadal čuden nemir. Včasih je začutila nenadno tesnobo, ki je prehajala že v pravi strah. Najrajša bi planila k njemu in se prepričala, če mu ne grozi kaka nevarnost.

Na predvečer derbyjskih tekem, ko je prisostvovala veliki soireji v mestu, jo je ob misli na otroka, prvorojenca, ta strah zopet napadel in ji stiskal srce s toliko silo, da je komaj govorila. Z vsemi močmi se je borila proti temu čustvu, ker je nad vse cenila zdrav razum. Toda ni ga mogla prisiliti, da bi umolknilo. Zapustiti je morala veselico in je telefonirala domov na deželo. Guvernanta toliko da se ni onesvestila od presenečenja in strahu, ko je začula telefon sredi noči.

»Ali gre dobro otrokom, Miss Wilmot?«

»Oh, gospa, zelo dobro.«

»In gospodu Pavlu gre dobro?«

»Šel je spat, vesel kakor ščinkavec. Ali gospa želi, da bi ga šla pogledat?«

»Ne,« je nerada odgovorila Pavlova mati. »Nikar se ne mučite. Dovolj je. Ne čakajte na nas! Vrnemo se kmalu.« Ni hotela, da bi motili nje-nega sina pri počitku.

»Dobra mati,« je dejala guvernanta.

Bilo je okrog ene, ko sta se vrnila oče in mati z avtom. Hiša je bila tiha in mirna. Pavlova mati je šla v svojo sobo in slekla plašč iz bele kožuhovine. Dejala je bila sobarici, naj je ne pričakuje. Slišala je svojega moža, ki si je spodaj pripravljaval whisky s sodo.

Tedaj je, gnana od neznanе groze v srcu, stekla v sobo svojega sina. Počasi in po prstih je stopala po hodniku. Ali ni začula od nekod slabotnega šuma? Kaj je to?

Ustavila se je pred vrati, negibna, vse mišice so ji bile napete in prisluškovala je. Neki čuden težak in komaj slišen šum ji je prihajal do ušes, srce ji je zastajalo. Bil je komaj slišen šum, toda nagle in viharen. Neka ogromna stvar, ki se je silno in tiho gibala. Kaj je to? Za božjo voljo, kaj je to? Morala bi vedeti. Čutila je, da ji ta šum ni neznan. Ni ga slišala prvič.

Ni si mogla povedati, odkod prihaja. Šum je trajal še dalje, brez prestanka, kakor blazna obsedenost.

Počasi, v ledeni grozi in strahu je obrnila kljuko na vratih.

Soba je bila temna. Toda pri oknu je slišala in videla nekaj, kar se je zaganjalo in padalo zopet nazaj na svoje mesto. Gledala je in omahovala med grozo in začudenjem.

Tedaj je nenadoma zavrtela električno stikalo in opazila sina, ki je v zeleni pižami kakor blazen jezdil lesenega konjička. Svetloba je padla nenadoma nanj in na mlado ženo, ki je stala na pragu vsa bleda v svoji svetlozeleni obleki, okrašeni s kristali.

»Pavel!« je kriknila, »kaj delaš?«

»Malabar!« je kričal z močnim glasom, ki se je zdelo, da ni več njegov. »Malabar!«

Za čuden in brezumen trenutek so se uprle njegove plameneče oči v mater. Nehal je spodbadati svojega lesenega konjička in isti hip padel s strašnim hrupom na tla. Polna groze in materinske ljubezni se je vrgla nanj, da bi ga dvignila.

Toda otrok se je onesvestil in ostal v nezavesti, uničen od možganske mrzlice. Govoril je in se premetaval in njegova mati, negibna kakor marmonat kip, je sedela ob njegovem vzglavju.

»Malabar! Malabar! Basset, Basset, jaz sem siguren. Malabar bo zmagal!«

Tako je kričal otrok, ki se je skušal dvigniti in spodbosti lesenega konjička, od katerega je imel svoja navdihnjenja.

»Kaj hoče s svojim Malabarjem?« je vprašala mati z zledenelim srcem.

»Ne vem,« je dejal oče, nem od bolečine.

»Kaj hoče s svojim Malabarjem?« je vprašala svojega brata Oskarja.

»To je eden izmed konjev, ki bodo dirkali v Derbyju.«

Proti svoji volji je Oskar Creswell govoril z Bassetom, sam pa stavil tisoč funtov na Malabarja; štirinajst proti ena.

Tretji dan bolezní je bil kritičen. Pričakovali so spremembe. Otrok z dolgimi in kodrastimi lasmi se je premetaval brez prestanka po blazini. Spal ni in tudi osvestil se ni, oči pa so mu bile kakor dva modra kristala. Mati je stala ob njegovi postelji in čutila, da je je njeno srce mrtvo in da se ji je zares izpremenilo v marmor.

Zvečer Oskar ni prišel. Basset pa je poslal nekoga z vprašanjem, če lahko pride za minuto, samo za minuto. Mater je jezila ta vsiljivost, premislila je in nato privolila. Otrok je bil še vedno v nezavesti. Basset bi ga morda lahko vzdramil.

Vrtnar je bil majhen človek s temnorjavimi brki in živimi, majhnimi rjavimi očmi. Vstopil je po prstih, hotel dvigniti čepico, ki je pa ni imel, pozdravil Pavlovo mater in zdrsel k postelji. Uprl je svoje majhne in svetlikajoče se oči v otroka, ki se je v agoniji premetaval po blazini.

»Gospod Pavel,« je šepetal, »gospod Pavel! Malabar je prišel prvi na cilj. Storil sem, kakor ste mi rekli. Dobili ste čez sedemdeset tisoč funtov, zares; dobili ste prav za prav več kot osemdeset tisoč funtov. Malabar je prišel prvi na cilj, gospod Pavel.«

»Malabar! Malabar! Dejal sem Malabar, mama. Ali sem dejal Malabar? Ali mi verjamete, da imam srečo, mama? Ali sem vedel, da bo Malabar ali ne? Več kot osemdeset tisoč funtov! To je sreča, ali ne, mama? Več kot osemdeset tisoč funtov! Vedel sem, bil sem siguren, da vem. Malabar je prišel prvi. Če ostanem na konju vse, dokler ne postanem siguren, vam pravim Basset, da lahko stavite tako visoko kakor hočete. Ali ste stavili ves svoj denar, Basset?«

»Stavil sem tisoč funtov, gospod Pavel.«

»Nikoli vam nisem povedal, mama, da sem, kadar poženem v dir svojega konja ter ga priženem, na zaželeni cilj, docela siguren, docela! Mama, ali sem vam povedal? Jaz imam srečo!«

»Ne, nikoli mi nisi povedal,« je odvrnila mati.

Toda deček je ponoči umrl.

In ko je ležal v postelji, je mati začula glas svojega brata, ki je dejal:

»Moj bog, Estera, zaslužila si okoli osemdeset tisoč funtov, izgubila pa samo ubogega revčka, svojega sina. Ubogi revček! Ubogi revček! Sreča zanj, da je zapustil svet, ki je bil tako krut, da je moral ubožček zajezditi lesenega konjička, da bi odkril zmagovalca.«

Prevedel Peter Donat.

ZADNI POIZKUS

VLADIMIR BARTOL

Milan Jenko, uradnik v ministrstvu za zunanje zadeve, je bil eden od onih mladih mož, ki jim nekakšna pretirana, razboljena čuvstvenost ni dopustila, da bi se vravnovesili. Kakih osem let je bil v državni službi, ne da bi se bil pomaknil za korak naprej v svoji karieri. Bil je iz ugledne, dovolj premožne rodbine in iz študentovskih let je bil navajen na nekoliko širše, svobodnejše življenje, ki ga tudi potem, ko se je uvrstil v uradniško hierarhijo, ni mogel opustiti. Stalno je živel nekoliko preko svojih razmer. Kot član »Elitnega kluba« je prišel v dotik z vplivnejšo družbo in imel dobre zveze. Slok, eleganten fant se je nosil z nekakšno izbrano nonšalanso, bil je preko mere visok, bled, z izrazitim, aristokratskim obrazom. Melanholični pogled njegovih motnih oči je izdajal človeka, ki živi v neki stalni nezadovoljnosti s samim seboj in s svetom, ki ga obdaja.

Njegova profinjena apartnost, ki mu je dajala videz pesnika, ki se kot tak ni izživljal, je bila močna privlačna sila za ženske. Nепrestano je bil zapleten v razne čuvstvene vezi in ker je bil po naravi kavalir, mu njegova sredstva niso zadostovala za življenje. Zabredel je bil v dolgove, iz katerih ga je moral od časa do časa reševati njegov godrnjavi oči.

*

V svojem najintimnejšem bistvu je ostal vedno neutrušen. Kakor odgovarja sleherni funkciji našega organizma — tako sodi Freud v neki svoji razpravi — na duševni strani neki specifičen gon, kakor je n. pr. duševni izraz telesne rasti, razcvita posameznih udov, človekov gon po moči, po razmahu njegovih sil, skratka: gon življenja, tako mora imeti tudi razpadanje, zlom organizma svoj poseben duševni korelat, ki ga Freud imenuje: gon smrti. Ta gon se udeležuje v nasprotju z življenjskim, je spočetka zelo šibak in ga oni popolnoma preglušuje. Toda s pojemanjem življenjskih sil se smrtni gon ojači, na starost narašča in doseže vrhunec pri popolnem razpadu organskih funkcij, ob starostni smrti.

So individui, pri katerih je ali življenjski gon tako šibak ali pa gon smrti tako močan, da začenja slednji že v mladosti prevladovati. (Izraz

tega stanja so pogoste želje mladih deklet, da bi umrle). Kot neko specifično zvrst tega zgodnjega gona po smrti bi nemara lahko označili tudi tisto čustveno nastrojenje, pri katerem se zdi onemu, ki mu je zapadel, vse, kar ga obdaja, brez vrednosti, nepotrebno, prazno, in ki so ga Angleži nazvali »spleen«. »Čemu se truditi?« se sprašuje tak človek. »Čemu stremeti, ko pa bo nujno vsega enkrat konec? Ali se izplača graditi hišo na pesek? Ali ima spricho tega življenje sploh kak smisel? Jalov je vsak napor. Vse en sam velik nesmisel. Vanitas vanitatum. Ničevo.«

*

Milan Jenko je bil od svoje rane mladosti podvržen temu čustvenemu nastroju. Vsaka resnična radost, vsako prostodušno veselje mu je bilo v kali zagrenjeno. Pri vsaki svoji ljubezni, in naj ga je trenutno še tako prevzela, se je že od prvega trenutka spraševal: Cui bono? Čemu mi bo? Čutil je, da ni bil tak, kakor je bila večina ljudi, in to ga je na dnu srca zelo bolelo. V vsem se je skušal prilagoditi ostalim, posnemati jih v dobrem in zlem, toda v najgloblji notranjosti je ostal večer razkol med svetom in njim.

Njegovi razboljeni čustvenosti so še najbolje odgovarjali njegovi odnosi do Melite Baran, mlade, plavolase vdove od nekod iz Hrvaškega Primorja, ki je podedovala po svojem možu poleg čedne penzije tudi malo imetje. Bila je lepa, kapriciozna ženska, ena izmed onih mondenih dam, ki ji je postalo, zadostno socialno zaščiteni, ljubezensko izživljanje edini življenjski smoter. Bledi, apartni mož jo je bil od vsega početka pritegnil in od tedaj ni poznala važnejšega opravka, kakor da ga je vznemirjala s svojimi ekstravagantnostmi, vzbujala s svojo neprestano željo po izpremembah v družbi njegovo ljubosumnost in mu tako pregluševala njegov mučni občutek praznote.

Ni vedel, ali bi imenoval, kar ga je vezalo nanjo, ljubezen, strast ali erotično odvisnost. Samo to je čutil, da mu je bila potrebna. Potrebna, da ga preslepi preko neznosnega »spleena«, ki se mu je bil zajedel v dušo. Ob razburjanju, v katero ga je spravljala, je nekajkrat resnično začutil, kaj je polno življenje. Za te trenutke ji je bil, kakor je morda tudi zaradi njih trpel, nekje na skrivaj od srca hvaležen.

*

Ni samo dvomil v njeno zvestobo, marveč je bil o njeni nezvestobi nekajkrat tudi resnično prepričan. Zato ji tudi s svoje strani ni prizanašal. Od časa do časa je doživljal manjše ljubezenske zapletljaje, po katerih pa se je vedno vračal k Meliti. Kakor je bila tudi ljubosumna nanj, ga je vendar vselej zopet sprejela.

Dokler mu ni neka galantna avantura nakopala strahovitega dolga na vrat. Izčrpal je bil vse kredite in previdno tipanje pri očimu mu je pokazalo, da ne more niti v sanjah pričakovati, da bi ga izvlekel iz zagate. Če bi bil hotel iskati pomoči pri Meliti, bi bil moral položiti roko na celo njeno imetje. Ne samo, da bi tega ne bil nikoli poskušal; vedel je tudi, da bi njena ljubezen nikoli ne šla tako daleč.

Svojega stanja ji ni hotel popolnoma razkriti. Vendar je videla, da je prihajal k njej z mračnim, zaskrbljenim obrazom in to jo je, ki ga je ljubila vedno pozornega, galantnega, ironično zbadljivega, odbijalo. Več kakor kdaj poprej je zahajala v tujo moško družbo in zmerom manj ji je preostajalo časa zanj.

V njegovi stiski je bil to zanj dvojni udarec. Njegov »spleen« je s tem prejel nove hrane in ko je videl, da se bliža rok, do katerega bi bil moral izplačati menico, svojemu koncu in ni bilo pomoči od nikoder, je bil v njem sklep storjen, da se ustrelji. Da bi se ne prenaglil, je sklenil počakati prav do zadnje minute. Izčistil je revolver, ki ga je nosil kot rezervni častnik, in vložil vanj nove naboje.

*

Prav v teh za Milana tako usodnih trenutkih je stopila v družabni krog »Elitnega kluba« gospa Radmila Jurišić, polkovnikova vdova, s svojo hčerko Milico. Bila je zanimiva, nekoliko strah vzbujajoča pojava, majhna, polna, poveljujoča. S svojo hčerko je takoj postala predmet razgovorov in splošnega zanimanja. Sima Branković, neki njen daljni sorodnik, je povedal, da ima gospa Radmila poleg državne penzije po svojem možu še precejšnje posestvo v bližini Aleksinca in nekaj dobrih stotisočakov gotovine. Hčerka je torej lahko veljala za dovolj čedno partijo.

Milici je bilo še ne prav osemnajst let. Pred nedavnim se je bila vrnila iz internata in gospa Radmila jo je bila pripeljala v družbo, da bi jo čimprej omožila.

Kavalirji so se tudi takoj našli. Dvoriti so ji začeli tisti, ki niso bili vezani, in tisti, ki so bili vezani. Gospa Radmila ni tega šopa trabantov prav nič rada videla. Tem bolj je bil všeč dekletu, ki so se ji s tem izpolnile daljnje sanje iz internata.

Milica je bila visoka, vitka brinetka in ena od onih žená, ki vzbudijo na prvi pogled pozornost. Njen obraz je bil prej interesanten kakor pravičen. Močne ličnice in poševne, mandljaste oči, ki so bile skoraj črne in imele nekakšen čuden lesket, ki je izdajal ponos in odločnost, so ji dajale nekam aparten, skoraj orientalski videz. Tenak, pravilno oblikovan nos je izdajal dinarsko pokolenje. Vendar je bil preko vseh teh značilnosti razlit rožnati dih prve mladosti, ki je zastrl sleherno izrazitost s skoraj otroško mehko. Ko je stopila v družbo in so jo obkrožili kavalirji, se je polno razvila njena ženska nečimurnost; začela se je nositi kar najelegantneje, obiskovala kozmetične salone, šminkala se in pudrala. Igrati je začela veliko damo.

*

Njena skrbna mati je naredila kratko revizijo v poštev prihajajočih čestilcev. Djordje M. Djordjević, veletrgovec z jestvinami, ločen in vdrugeč poročen, preko štirideset: nič. Vasa T. Plaušić, letalski kapetan, ima baje v Novem Sadu zaročenko, znan zapeljivec: nič. Milivoje Dj. Jovanović, višji inšpektor v Ministrstvu za šume in rude, vdovec, petinštiridesetletnik, športnik, z malim premoženjem: pride v poštev. Juraj Grablovac, generalni direktor firme JPD z o. z., ločen, znan bonvivan in lahkoživec, preko štirideset: pride v poštev, toda zelo oprezno! Dr. Miha Slapernik, advokat, mizantrop, ker mu je žena pobegnila z drugim, premožen, okrog štiridesetih: pride v poštev predvsem, ker so Slovenci solidni možje! Roj mladeničev, študentov, manjših uradnikov in zapravljivih sinov znanih bogatašev je kar preskočila. Med njimi je vzela v pretres samo Baldurja Heinza, po rodu Nemca, bogatega bonvivana in športnika, ki je sam vodil očetovo podjetje: toda sklenila je

biti zelo oprezna, zakaj fant je bil znan zapeljivec in še ni imel prav trideset let. Tistega, na katerega so se že od prvega dne obrnili pogledi njene hčerke, sploh opazila ni.

*

Sredi skrbi, ki so ga težile, je Milan Jenko skoraj popolnoma prezrl prihod gospe Radmile in njene hčerke. V klub je zahajal iz navade in zato, ker mu je postala samota neznosna. Niti v sanjah mu ni prišlo na misel, da bi se spuščal v novo pustolovščino. Bil je damama predstavljen in izmenjal z njima nekaj vljudnostnih besed. Potem se ni več menil zanju.

Toda na Milico je učinkoval njegov elegantni, svetovnjaški nastop, njegova čudna bledota, ki je izdajala notranjo boleost, njegov aristokratski rez obraza. Z ženskim instinktom je zaslutila, da skriva njegov motni, zastrti pogled težke skrbi in ker je ženski sojeno, da bodi možu tolažnica, si je nezavedno zaželela, da bi se ji razkril in da bi mu pomagala. Vprav zato, ker se ni uvrstil med njene kavalirje, jo je zamikal, da bi ga pritegnila v svojo bližino. Tako nekako si je bila v svojih internatskih letih predstavljala iz dekliških romanov svoj bodoči moški ideal: napol pesnika, napol svetovnjaka, mračnega, vendar nežnega, s skrito boljo v srcu. Tak se ji je prikazal sedaj Milan Jenko. Po ovinkih je spraševala o njem in izvedela je, da uživa renomé nevarnega zapeljivca. Pri svojih osemnajstih letih, vsa željna, da preizkusi svojo ženskost, si ni mogla želeti več. Globoko jo je zbolelo, da jo je bil prezrl. Torej zanj, za izkušenega svetovnjaka, ki je preživel mnogo let v inozemstvu, vendarle še ni bila tista popolna dama, ki so ji jo bili dali čutiti drugi?! Preden se je sama zavedla, je bila zaljubljena vanj čez ušesa.

*

Ves zavzet z neizbežnostjo svoje zle usode ni Milan dolgo opazil, kaj se je bilo z Milico zgodilo. V svoji neizkušenosti ni znala skriti svojih čuvstev in tako je kmalu vsa okolica šušljala o njeni simpatiji zanj. Nekateri so se na tihem jezili, drugi smejali; dejstvo je bilo, da so se začele vrste njenih kavalirjev redčiti.

Ko se je Milan zavedel svoje nehotene osvojitve, se je najprej močno prestrašil. S seboj se je bil že skoraj popolnoma pomiril in malone vdano pričakoval trenutka, ko bo potekel usodni rok. Melite sploh ni več obiskoval in tako je polagoma porušil vse vezi, ki so ga še vezale na življenje. Sedaj pa si je moral priznati, da bi se mu zdela Milica, če bi ne tičal vprav v taki peklenski pasti, dovolj mikavna, da bi se bil potegoval za njeno naklonjenost. S to ugotovitvijo je zanj nastala nova vez: Žarek upanja se je pojavil v njem, da življenje le ni tako prazno in pusto, kakor ga je občutil. In to upanje se je moralo roditi v njem vprav sedaj!

Iz nekakšnega kavalirskega čuta, da bi ne bila ona tista, ki je prva pokazala svoja čuvstva, ji je začel dvoriti. Njena mladostna ljubkost, ki se je v njegovi bližini šele prav razvila, njen jalovi trud, da bi prikrla svojo resnično neizkušenost, sta ga zamamljala, da je v trenutkih pozabil, kaj ga čaka. Pri tenisu je bil navadno njen partner. Zelo pogosto si je brisal pot s čela. Toda ta pot je bil mrzel, mrtvaški. Ko se je nekoč ob slovesu zavedel, da je usodni rok že čisto blizu, si je šel z

rutico preko čela, ji toplo, čuvstveno stisnil roko in v navalu neke teatralične sentimentalnosti dejal: »Prav kmalu bo prišel dan, ko me boste videli zadnjič.« Njegov glas je bil tako čuden, tuj, da jo je pretresel do mozga. Ne da bi vedela, zakaj, so jo zalile solze. Vzkliknila je: »Ne zaslužim, da mi ne zaupate,« in zbežala.

Žalosten, poražen, strt je gledal za njo kot za zadnjo nado, ki mu je odšla.

*

Sima Branković, v petem kolenu sorodstva z gospo Radmilo, ga je našel tisti večer samega v zakotni restavraciji. Sam je bil prišel z večjo družbo na »čevapčiče« in poslušat vreščече pevke. Ločil se je za trenutek od tovarišev in prisedel k Milanu.

»Držiš se kisló, bog te ubil!« ga je smeje nagovoril. »Zadnji si, ki bi smel imeti za to povod. Milica je vsa zatreskana vate. Kaj oklevaš. Pohiti in poroči se z njo. Prepričan sem, da ne bo imela njena mati nič proti temu. Dekle ima denar! Če imaš dolgove, se jih boš na en mah iznebil. Ali hočeš, da govorim zate? Neumen si, če ne pograbiš priložnosti. Rodbina ima zveze in prav lahko boš napredoval v službi. Če se poročiš, ti prorokujem diplomatsko kariero! Ne bodi bedak! Drži zajca za ušesa!«

Na vse bi bil Milan preje pomislil, kakor na to, da bi se preko ženitve izkopal iz svojih dolgov. Celotna njegova življenjska pamet je bila usmerjena drugam. Misel na ženo kot na sredstvo, s katerim bi si gospodarsko opomogel, mu je bila od nekdanj nekaj povsem nemogočega. Poleg tega je ljubil svobodno življenje in zakonske vezi so se mu od nekdanj zdele nekaj horendnega. Prepričan je bil, da bi se po nekaj tednih zakona iz obupa nad puščobo življenja ustrelil.

Tisti trenutek, ko mu je Branković omenil Miličino doto, se je bliskoma prevrnilo vse njegovo dotedanje pojmovanje življenja. Ali je bil vendarle strah pred smrtjo, ki mu je narekoval to spremembo, rešilna bilka za tistega, ki se potaplja! Morda želja, da bi se rešil mučne zavesti, da bodo morali po njegovi smrti odplačevati njegovi najboljši prijatelji njegov sramotni dolg.

Z zamolklim glasom je vprašal:

»In koliko, misliš, bo Milica dobila?«

»To je pametno vprašanje fant! Brez denarja se ne da živeti. Kar se dote tiče, ne vem natančno. Ali sodim, da vsaj kakih dve sto do tri sto tisoč na roko. In potem dediščina. Sicer pa lahko poizvem. Ti podeduješ po očetu hišo in posestvo?«

»Po očimu. Ali na to ni računati.«

»Kar molči. Lepše se sliši in ostalo bomo že mi opravili. Torej hočeš, da rečem zate besedo?«

»Če te je volja, lahko.«

»Dobro torej, sklenjeno!«

Poslovil se je in nasmejan odšel. Bil je dobrodušnej in nedolžen spletkar. Večjega veselja ni poznal, kakor da se je pod njegovimi prsti nekaj splelo.

*

Ko je odšel, je Milana za trenutek spreletelo tisto skrivnostno čuvstvo, sorodno grozi, ki bi ga lahko imenoval občutek usode. Zavedel se je, da je tuj, nepoznan faktor posegel vprav v skrajnem trenutku v njegovo življenje in postavil ves njegov nazor o življenju nenadoma na glavo. Ta neposredna zavest usodnosti, ki jo današnje organizirane množice skoraj več ne poznajo, je zelo pogost pojav pri vseh onih, ki ne čutijo nad seboj druge inštanca, razen boga. Toda od časa do časa, v odločilnih trenutkih, se pojavlja tudi pri ljudeh, ki so kot udje uvrščeni v družabno hierarhijo in nastopa navadno kot napovedovalec velikih izprememb v njihovem življenju. Iz tega neposrednega zaznavanja usodnosti si je bila nemara ljudska modrost skovala znani izrek: kadar je stiska najvišja, nam je bog najbližji.

Še tisto noč je pometal Milan Jenko vse svoje stare predsodke o svobodi in neomejenem ljubezenskem izživiljanju v koš in sklenil napeti vse sile, da si pridobi Milico in se na ta način reši propada.

Prihodnji dan je obiskal Brankovića in skoval z njim podroben načrt. Površno mu je tudi omenil svoje gmotne težave, ki da so v zelo akutnem stanju, in ga vprašal za svet.

»To se bosta že z mamico pogovorila. Bolje je, da o tem hčerka ničesar ne izve.«

In medtem ko je odšel Branković otipavat teren h gospe Radmili, je stavil Milan na teniškem igrališču Milici usodno vprašanje. Sama ni bila pričakovala tako nagle odločitve; zato je bila vsa zbegana in ni vedela, kako se ji je vesti. Ali naj pokaže svojo porazujočo srečo? Ali naj se obvlada? Ali naj okleva iz bontona? Nekaj trenutkov je stala vsa rdeča pred njim, potem se mu je vrgla na prsi in se razjokala.

*

Pogovori z gospo Radmilo niso šli tako gladko od rok. Ko ji je Branković po ovinkih omenil, da bi bil Jenko za Milico primerna partija, je vzkipela in ga strahovito nahrulila.

»Kdo in kaj pa je ta človek? Ali sme sploh misliti na ženitev? Tako, in Milica da se je vanj zaljubila? In to brez moje vednosti? Nikdar več je ne pustim igrati z njim tenis! Da se mi ta človek nikoli več ne prikaže pred oči!«

Ali Branković je poznal svojo žrtev. Opisal ji je natančno možnost Milanovega napredovanja, kaj bi se dalo zanj z njenimi zvezami doseči, pretiraval je glede njegove dediščine in ji orisal vse prednosti, ki bi jih imela Milica ob možu-diplomatu. Državna služba je nekaj solidnega, medtem ko gre dandanašnji n. pr. trgovina rakovo pot. Njen pokojni mož da bi bil zeta diplomata nedvomno vesel.

Gospa Radmila se je začela vmešavati v njegovo pripovedovanje, preizkusila to in ono možnost in naposled napol pristala, seveda samo, če položi preje ženin diplomatski izpit.

Ves žareč je Branković pohitel k Milanu, da mu naznani ugodno novico. Našel ga je poleg Milice na klopi. V kratkih stavkih mu je povedal potek svojega posredovanja, primerno poudaril svoje zasluge in svoje sposobnosti in se sploh védel kot organizator tajne zarote.

*

S tako izpremenjenim pogledom na življenje se je Milan samemu sebi začudil, da ni bil nikoli dovolj resno mislil na svojo kariero. Sedaj se mu je zazdel to neodpustljiv greh, ki ga mora čimprej popraviti. Prijavil se je k izpitu, ki bi ga naj polagal čez pet mesecev. Nekje na dnu svojega srca je sicer še vedno čutil staro vprašanje, čemu naj mu bo vse to, toda novost situacije, prekopicavajoči se dogodki in izpremenjene okoliščine so preglušile njegovo staro bolezen. Bili so trenutki, ko se je čutil naravnost srečnega, da je postal tak, kakršna je bila večina njegovih tovarišev. — Torej to je dokončni obračun z zelenjaškimi ekstravagancami, si je govoril. Sedaj sem zrel mož in se moram udeleževati v življenju kakor vsi ostali. Energično je razčistil svoje odnose z Melito, povedal ji, da se bo poročil in da je zato med njima vse končano. Novica je zadela njeno žensko nečimurnost, vendar se je obvladala in mu ironično čestitala k njegovemu napredku. »Samo ne verjamem, da bo to dolgo držalo,« je pristavila. »In če dovoliš, ti čestitam k tvoji največji samoprevari v življenju.«

Toda Milan ni hotel in tudi ni utegnil razmišljati o njenih besedah. Tiste dni je potekal rok njegove menice in stal je pred morda najtežjim korakom v svojem življenju: razkriti je moral svoji bodoči tašči svoje finančno stanje in iskati pri njej pomoči. Branković je bil pripravil teren in sedaj je moral sam voditi poslednji udarec.

Dolgovi mladega človeka, ki se je postavil na lastne noge in živi nekoliko preko svojih razmer, niso nič presenetljivega. Toda tako visoke vsote tudi gospa Radmila ni bila pričakovala. Prijela se je za glavo in bila je vsa iz sebe. Ozmerjala ga je z razbojnikom, izsiljevalcem in nemara bi se bil celo dogovor o poroki razdril, da ni bilo že vse sorodstvo obveščeno o zvezi med mladima. Pojasnjevati ji je moral, kako je nastal njegov dolg, in Milan si je pozneje priznal, da so bili to najmučnejši trenutki v njegovem življenju.

Z Brankovićem sta jo naposled pomirila. Uredili so zadevo, dogovorili se, da ne bodo Milici ničesar omenili in Milan je tisto noč prvič po tolikih mesecih začutil, da je njegovo srce še zmerom sposobno mirnih trenutkov.

*

Ko je Milan po petih mesecih srečno položil izpit, se mu je zdelo, da je še enkrat popolnoma znova začel svoje življenje. Njegov »spleen« je bil potisnjen daleč nekam v njegovo notranjost in njegov pogled na pot, ki se je odpirala pred njim, je bil jasen in veder.

»Pubertetna kriza, ki jo drugi zgodaj premagajo, je trajala pri meni resda nekam predolgo. Ali naposled smo jo le preboleli,« si je govoril, ko se je prvič konkretno zavedel, da je dobila zanj tudi navadna družabna kariera svoj smisel.

Teden dni po izpitu so praznovali poroko v krogu številnega in hrupnega sorodstva. Mlada poročenca sta se že prvi večer izmuznila od vselega svatovanja, sedla na vlak in se odpeljala v Dalmacijo.

*

Šele tik preden bi se bila morala vrniti, je prišlo Milici do zavesti majhno razočaranje, ki si ga je bila spočetka trdovratno tajila. Natančno bi prav za prav ne bila vedela povedati, česa je pogrešala. Njen mož je

bil vseskozi kavalirski, obziren, čez mero pozoren in nežen. Vendar si je na tihem priznala, da si je bila življenje ob tem proslulem ljubimcu predstavljala precej drugače. Nič je ni presenečalo, nič posebe vznemirjalo. Njegov mir, njegova vsestranska korektnost sta vzbujala v njej videz, da je človek brez strasti in da mu je misel na njegovo kariero edina resnična vsebina življenja. Vedno česče so ji uhajale misli k Meliti Baran in v duhu si je obnavljala vse, kar je bila slišala o njej in Milanovih odnosih do nje. Njegova ljubosumnost, njegovi ekscesi, njegovi frivolni dovtipi na račun njegove lastne erotične odvisnosti od nje so jo navdajali z vedno večjim začudenjem, skoraj s strahom. Ali je bil to isti Milan ali pa ljudje na splošno pretiravajo? Ali sploh ni ljubezni, kakršno opisujejo romani in kakršna se ji je zdela ona med Milanom in Melito? Spočetka je bila ponosna na svojo osvojitev in močno ji je laskalo, da ji je dal Milan prednost pred Melito. Toda ko je enkrat spoznala ljubezenske intimnosti, so jo začele posiljevati in mučiti predstave, ki so ji kazale Milana ob Melitini strani. Večkrat je že bila skušala izvedeti kaj več od njega, toda Milan je bil toliko življenjsko izkušen, da jo je zavrnil z nekaj splošnimi frazami, ki ji niso povedale ničesar. Niti na kraj pameti ji seveda ni prišlo, da bi bila kdaj podvomila, da je Milan ne bi bil poročil iz čiste ljubezni.

*

On je bil popolnoma miren in zadovoljen. Zgodaj se je bil zavedel, da Milica ni imela tistega, kar se mu je zdelo neobhodno potrebno za resnično veliko strast in vprav to dejstvo je utrdilo v njem prepričanje, da je našel v Milici najboljšo življenjsko družico. Ne bo ga vznemirjala, ne bo mu povzročala težkih ur, lahko se bo vsega posvetil delu in svoji karieri.

Ko sta se vrnila, je našel teren za svoje napredovanje že pripravljen. Gospa Radmila se je bila glede njegove zadeve posvetovala s svojim ujemcem, starim, uglednim generalom, in Milan je bil premeščen v zunanje-politični oddelek, od koder se mu je obetala pot v kako poslanstvo v inozemstvu. Nove naloge, zanimiva poročila, intelektualna iniciativa, vse to ga je tako zapolnilo, da ni utegnil razmišljati veliko o svojih intimnih stvareh.

Gospa Radmila je bila s svojim zetom skrajno zadovoljna. Mladoporočencema je bila pripravila veliko, udobno stanovanje in bedela nad njima kakor prava mati. Milanovo kavalirsko obnašanje proti obema, njegovo poljubljanje rok vsako jutro in vsak večer, ji je laskalo in jo navdajalo s ponosom nanj. Veselilo jo je, da se ni kazal preveč strastnega in da ni tratil časa z ljubkovanjem, ki je bilo po njenem mišljenju povsem nepotrebno, in da je ves svoj prosti čas posvečal študiju aktov in sistematičnemu čitanju političnih in upravnih zadev. Priznati si je morala, da je bil ves njen prvotni strah neupravičen in da je pomenil tak zet prav za prav tudi dobro partijo.

*

Tudi njegova bivša okolica je opazila na Milanu, odkar se je bil vrnil s poročnega potovanja, veliko izpremembo. Nič več ni vzbujal vtisa eksaltiranega neuravnovešenca; bil je vesten, korekten in v službi vzor uradnika. Vse boemsko je padlo raz njega; ostal je samo še mož, ki je

izpolnjeval svoje mesto v hierarhiji družbe in ki si mu nehote moral izkazovati respekt. Če se je od časa do časa prikazal zvečer s svojo ženo v gledališču ali na koncertu, so se jima njegovi znanci globoko klanjali. Melita je nekoč v pogovoru o njem pristavila, da bi si nikoli ne bila mogla predstavljati, da je tičal v nekdanjem tako melanholičnem in čustveno pretiranem boemu tako perfekten in akuraten buržuj. V kolikšno zadoščenje bi ji bilo šele, če bi bila vedela, kako od dne do dne narašča njena osebnost v Miličini duši v zmerom večjo kost, ki je naposled ne bo mogla več pogoltniti.

Problem Melite Baran je postajal za Milico čim dalje bolj zapleten in zagoneten. Nikakor ni mogla razumeti, kaj jo je bilo moglo, svobodno in vzvišeno nad vsemi družabnimi predsodki, tako dolgo priklepiti na Milana, ki je bil mogoče odličen zakonski mož, a zato tem neznatnejši ljubimec. Zmerom bolj se ji je vsiljevala misel, da je bil Milan nemara nekoč drugačen, ognjevitejši, strastnejši, ni da se je, ko je čutil, da se je izživel, poročil z njo. Toda že sumnja, da bi bil ta primer mogoč, je vzbujala v njej strahovit odpor. Prevzemalo jo je neko hladno sovraštvo do Melite, v kateri je slutila vzrok za Milanovo ljubezensko resignacijo. Ko sta jo bila nekoč srečala v gledališču in jo je Milan s poklonom pozdravil, mu je s komaj opaznim nasmehom odzdravila, popolnoma ignorirajoč njegovo ženo. Milica je vzkipela. Prepovedala mu je, še kdaj pozdraviti jo v njeni navzočnosti. Ko je prišla domov, se je še vedno vsa tresla. Proti njeni volji so se ji vsiljevale predstave, kako sta se Milan in Melita objemala, in naenkrat je začutila velik odpor proti svojemu možu.

(Konec prihodnjič)

Z A P I S K I

NORVEŠKA DRAMA

»Mercure de France« prinaša ob priliki uprizoritve Ibsenove *Divje race* v Pitovljevem gledališču v Parizu članek Jeana Lescoffiera, ki skuša v kratkih obrisih podati karakteristiko norveške in še posebej Ibsenove drame.

»Priznati je treba, da je ugled ibsenovske tehnike v zadnjih desetletjih zelo padel. Njegova dramatska sredstva, njegovi zapletki in njegova dispozicija dramatskih vzmeti se je danes že močno preživela. Očitali so mu predvsem neokretnost, toda trdili bi lahko ravno nasprotno: da greši Ibsen prav s svojim preobsežnim in prekompliciranim tehničnim aparatom. Učenec Scribea, Ibsen, v ničemer ne zaostaja za svojim učiteljem. Ibsen je žel svoje prve in največje uspehe v Parizu, kar moramo v nemajhni meri pripisovati njegovim francoskim vplivom. Ko se po *Brandu* in *Peer Gyntu* loti socijalne drame, pride še enkrat pod vpliv francoske šole. Zdaj šele se nenadoma skuša oprostiti vseh vplivov ter pričinja opuščati ves komplicirani Scribeov aparat. V *Nori* in *Divji raci* postane zopet preprost in vrne tako dramatično njeno grško čistost. Dramatična napetost teh del se izživlja v sujetih, ki jih zaradi njihove preprostosti imenujemo lahko preje novele kot pa drame. Taka je njegova *Divja race*: najboljše scene v njej se odlikujejo po naravnosti klasični preprostosti.

Goreči idealizem v dvajsetem letu njegove starosti je gnal Ibsena, kakor pravi sam, »da bi dosegel najvišje vrhove in umrl«. Hotel je opevati svetlobo, navdušenje in življenjsko radost. Toda njegovi demoni ga vodijo drugam, njegovo pravo področje je kraljestvo sence, zlomljenega življenjskega elana, ironije in dvoma. Njegova strašna jasnovidnost pričinja kmalu opazati nesoglasje med besedo in dejanjem, med iluzijo in resničnostjo. Ko pod italijanskim soncem dozori njegov duh, ni njegova najpopolnejša ustvaritev njegov optimistično tragični Brand, marveč njegov Peer Gynt.

Od kod prav za prav veličina norveške drame? Norveška je majhna dežela, ki ob Ibsenovem nastopu še ni imela gledališča. Torej ni bil goli slučaj, ki ji je podaril istočasno dva dramatska genija, Björnsena in Ibsena, ter celo vrsto velikih del. Te umetnine so srečanje genija in časa, divje pesniške strasti in trpljenje naroda, ki je menjaval svoje bogove. Za Ibsena gledališče ni bilo nikoli igra, njegove ideje, če jih že hočemo tako imenovati, so resnično življenje, v njegovem delu se odraža doba največjih pretresljajev, ki jih je kdaj preživela norveška duša. V tej dobi, v kateri se pričinja nekako nastanek norveškega meščanstva in norveškega proletarijata, je Norveška preživljala krizo, ki je zavzemala ponekod že znake prave državljanske vojne. Reformacija je prizadela Norveško le pri vrhu, prava reformacija nastopi šele okrog leta 1870. ter ima predvsem socialne vzroke.

Sprva mislimo, da bo val pietizma (o katerem piše mnogo tudi Strindberg, zlasti v svojih avtobiografskih romanih), privedel skandinavske narode v nov srednji vek. Toda ta val kmalu uplahne in sledi mu popolna religiozno krah. Ibsen je v tej dobi neveren moralist, ki mu ne gre za dogmo, marveč za moralo. Ta morala daje njegovim delom tisto znano ibsenovsko resnost, pa tudi gnus pred moralizmom. Divja rasa predstavlja razočaranje te morale nad svetom. V njej je zajet razvoj cele generacije in njena morala je še najbolj dostopna okusu Francoza, ki se hoče vedno smejati temu, kar občuduje.

Ibsen in Björnson sta bila okrog leta 1850. še polnokrvna romantika. Morda je prav zato njuno delo ohranilo mladost in svežost, ki tako često manjka delom realistične in naturalistične šole. Razvoj obeh največjih norveških dramatikov je tragedija dveh romantikov. Björnson, ki je bil čisti optimizem in zdravje, je obsojal človeško stremljenje po nemogočem in neizmernem, ki žene ljudi k čudežem. Ti ljudje letajo proti nebu in padajo zlomljeni na zemljo. Ta tragični vrtinec je popisal Björnson v drami »Preko noči«.

Ibsen pa je zahteval od ljudi vse preveč. Z ogorčenjem in prezirom spozna, da so nesposobni za vsak velik napor in lažejo samim sebi, kadar govore o idealih. Tem bedakom in slabičem je hotel pridigati svoj ideal, kakor da bi bili vsi ljudje heroji! Pustimo jih v njihovi življenjski laži! Pesnik je zgolj ovira in trinajsti gost pri mzi, človeštvo je povprečno in to je hkratu edini pogoj njegove mizerne sreče in zadovoljnosti. Do tega ironičnega in tragičnega zaključka prihaja Ibsen v svoji »Divji raci«.

V istem času in pred isto moralno odločitvijo obravnavata oba pesnika isti problem. Obadva, vsak na svoj način, sta nam ustvarila mojstrovine, ki so produkti njune zrelosti.

P. D.

O ZLOČINU IN KAZNI

Peta številka Querschnitta, ki je cela posvečena kriminalistiki, prinaša tudi članek Bernharda Shawa: »O zločinu in kazni«. Ker je v marsikaterem pogledu zanimiv, ga citiramo:

Maščevanje uniči vest.

Maščevanje ali povračilo učinkuje na hudodelca tako, da mu takoj uniči vest. Če stopim na ulici komu na kurje oko in on vzdihne ali zakriči, sem ves skesan in ga obsujem s prisrčnimi opravičevanji. Če pa navali name s pestmi, se moje čustveno razpoloženje že ob prvem njegovem udarcu docela izpremeni; vso svojo energijo usmerim v to, kako bi njegovim očem, njegovemu nosu in njegovi čeljusti prizadejal prav isto, kar sem nehote prizadejal njegovim prstom na nogi. Maščevanje je moje, pravi Gospod, in to pomeni, da do njega nima pravice višji državni tožilec. Besna kazen, kakor je na primer batinanje, nikoli ne pusti, da bi se pojavilo v krivcu čustvo kesanja. Dokler se njen učinek ne poleže — in k sreči se zgodi to kmalu — je žrtev te kazni tako razjarjena, da bi takoj če bi le mogla, zanetila v ječi požar in z največjim zadoščenjem pri živem telesu spekla v njem čuvaje, inspektorja in sodnike.

Po drugi strani pa ječa obsojenčevo vest pomiri z nekim nepristnim zadoščenjem. Zločinec ima občutek, da bo zločin odslužil, čeprav dela to neprostovoljno in bi vsak trenutek ušel, če bi le mogel. Prisvoji si občutek plačilazmožnosti, ne da bi prenehal biti tat, prav tako, kakor si igralec pridobi ta občutek s tem, da plača svoje dolgove, ne da bi prenehal biti igralec.

Sprava in moralna odgovornost

Noben navaden hudodelec se ne bo niti za trenutek strinjal z menoj, da je kazen zmota in greh. V tem pogledu misli docela tako kakor policist, ki ga je aretiral; in če bi hotel ta svoj evangelij pridigati kaznjencem v ječi, bi me zapodili kot neozdravljivega prismuknjenca in sicer dosti odločneje, kakor pa če bi povprašal o tem šefa londonske kriminalne policije.

Kazen ni nikaka preprosta ideja, ampak je cel idejni kompleks. Kazen ni samo sramota, ki jo nedolžni prizadene krivcu in kateri se skuša krivec z vsemi razpoložljivimi sredstvi izmakniti, ampak je tudi obračun z dušo. Ljudje, ki se čutijo krive, nagibajo k temu, da si sami nalože kazen, če jim tega dejanja noče kdo drugi odvzeti. Čeprav so priznanja manj splošna, kakor bi bila, če bi kazni tako zelo ne uničevale duš, niso vendarle nikaka presenečenja. S stališča zločincev je kazen sprava; in njihove najbridkejšje tožbe nad neupravičnostjo se ne nanašajo na obsodbo, ampak na nepoštenost, da družba, potem ko je inkasirala ceno za zločin, še vedno postopa z zločincem kot s krivcem. Celo tako sofistični svetovnjak, kakor je bil Oscar Wilde, je menil, da se je z dvema letoma ječe s svetom poravnal in da je upravičen pričeti znova kot nepopisan list. Toda družba ga je še naprej smatrala za izobčenca, kakor da ga sploh ni bila kaznovala.

To je bilo neizbežno, toda nepošteno. Če smo že tako absurdni, da se pri zločinstvu spuščamo v sistem povračila, bi morali biti pri poslu vsaj pošteni in izdati, če smo bili plačani, veljavno pobotnico. Če bi to storili, bi kmalu uvideli, da je kupčija nepraktična in smešna, kajti nobena stranka ne more plačati. Nobeno razbremenilno spričevalo, ki ga sestavijo oblasti, ne more bivšemu jetniku preskrbeti primerne službe; in nobeno zadoščenje, ki ga doprinese s trpljenjem, ne more tatu ali morilcu izbrisati tega, da je tat ali morilec. Iz nekega samospoštovanja hrepenimo ljudje po pranju grehov v vicah tako zelo, da smo se pripravljani podrežati najfantastičnejšim ceremonijam, rotitvam in preizkušnjam, samo da bi svoje škrlatno rdeče duše naredili bolj bele od snega. Seveda naložimo svoje grehe, če so naši bližnji tako poceni zadovoljni, raje kakemu vsega krivemu nesrečnežu ali križu; a če bližnji s tem niso zadovoljni, potem se raje očiščujemo s prestajanjem kazni, kakor pa da bi prenašali muke svoje vesti.

To je dejanska podlaga kazenskega zakonika v človeškem praznoverju. Zato nam izpuščeni kaznjeneč, če se ga branimo zaposliti, brezpogojno pove, da je to, kar je storil, že poplačano in da nimamo pravice, da bi mu zdaj, ko se je za dejanje pokoril z odgovarjajočo kaznijo, še kaj očitali.

Ker se s takim dokazovanjem ne moremo strinjati, se moramo vprašati, ali sploh smemo kaznovati. Ne zagovarjam tega, da je treba kaznjencev dokaz priznati, marveč trdim, da bi ta kupčija ne smela biti nikdar sklenjena. Neusmiljenejši sem kakor kazenski zakonik, ker hočem hudo delcu razbiti utvaro, da je možno odpuščanje grehov. Kar je bilo storjeno, ne more postati nestorjeno; in človek, ki krade, mora ostati tat, dokler ne postane drug človek, in to vseeno, čeprav kakorkoli popravlja ali pa grehu zadošča. Sistem kaznovanja je hkratu sistem odpuščanja: oba sta neločljiva. Premislimo: nekemu sem storil nekaj hudega; ako verjamemo, da sva bot v trenutku, ko mi je tudi on storil nekaj prav tako hudega, potem moramo priznati, da je črno in črno belo. Naš kazenski sistem je organiziran poizkus, napraviti iz dveh črnih eno belo. Zdravi človeški razum bi se moral trdovratno upirati veri, da je mogoče zlo odstraniti s tem, da ga podvojimo. A zdravi človeški razum ni tako logičen; in tako imamo danes groteskno komedijo, da napravi sodnik na tisoče strašnih zločinov, da bi pomagal tisočem zločincev do prepričanja, da je njihova moralna bilanca v redu.

Običajna sleparstva pri tej kupčiji

To je igra, pri kateri se zelo veliko slepari. Jetnik trdi, da ni kriv in stori vse, da bi se izmuznil ali pa dosegel najmilejšo sodbo. Kapitalist, ki si za svoje izkoriščanje sam nalaga pokoro s tem, da daruje denar za dobrodelne ustanove, ne podari nikoli toliko, kolikor je ukradel... Ali vsa norost in absurdnost te kupčije in velika duhovna zmešnjava, ki jo pri tem opažamo, jasno dokazuje, da vest nikdar ne odpove in da je sestavni del normalnega človeka. Vest je sila, ki terja povračilo s tem, da obtežuje; strašna je, ker je odkritje in povračilo neizbežno; in je poboljšujoča, ker je poboljšanje edini izhod. To se pravi — vest izpolnjuje z božjimi metodami to, kar skušajo jetniški komisarji doseči s hudičevimi metodami in kar jim ne bo nikoli, da, prav nikoli uspelo.

Ljudje, ki žive v človeški družbi, morajo svojo
eksistenco upravičiti

Ta postopek bi v naših meščanih vzbudil vsaj zavest moralne odgovornosti. Vsi nagiblujemo preveč k temu, da jemljemo svoje življenje kot nekaj samo ob sebi umljivega. A v civilizirani družbi življenje ni nekaj samo ob sebi umljivega; ohranjati se more le tako, da se podreja vsak posameznik kompliciranim umetnim omejitvam. Kdor te omejitve prestopa, jih prestopa na račun življenja drugih. Stopnja, do katere trpimo danes prestopanje teh omejitev, je nečuvvena. Danes imamo cele razrede ljudi, ki zapravljajo, razsipajo in se naslanjajo na račun težko pridobljenih ljudskih dohodkov in jim ni pri tem niti do videza, da žrtvujejo kaj za občo korist. In namesto, da bi jih strogo prisilili, da naj upravičijo svojo existenco ali pa naj se izločijo, jih še spodbujamo in spoštujemo ter delamo tako, kakor da smo zato tu, da take existenze produciramo in razvajamo.

V trenutku, ko bi prenehali vpraševati, ali so ljudje dobri ali slabi, in bi preprosto ugotovili, kako izpolnjujejo socialno nalogo, ki jim jo nalaga njihov položaj, bi naši stalni zločinci doživeli kaj neprijetno presenečenje. Ne da bi bilo količkanj potreba prijetnih uric pod vlado dobrosrčnih in dobrodušnih sentimentalnežev, ki pridigajo: »Vse razumeti se pravi vse odpustiti« — bi se morali škodljivci podrediti disciplini do take stopnje, o kakršni si danes povprečni meščan niti sanjati ne upa.

M. Č.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

France Albrecht: Zadnja pravda. Hramova knjižnica št. 8. Tiskala tiskarna Veidt in drug, Vir. Opremil Bojan Stupica.

Ta knjiga je v nekem pogledu za nas tako značilna, da bi bilo vredno o njej govoriti obširneje, kakor nam bo mogoče v okviru običajnega knjižnega poročila. Ob njej bi lahko analizirali neko specifično našo mentaliteto, ki je ena glavnih ovir, da se pri nas literatura tako pri redkih pisateljih dvigne, ne rečem do nadpovprečne, pač pa do vsaj sprejemljive stopnje. Do tja, ko bi lahko rekli: »To delo sicer ni izredno, a pomeni vendarle pridobitev, ker je samo v sebi celo; avtor pozna svoje zmožnosti, da se je znal sebi primerno omejiti in podrediti vse svoje osebne ambicije stvari, kar ga je usposobilo, da je mogel skoro do skrajnosti izkoristiti svoj talent in postati v tem smislu popoln.« Pri nas je dovolj nadarjenih, da, celo nadpovprečnih ljudi, a manjka nam trde samovzgoje, v kateri bi se disciplinirali, se nekoliko bolj podredili vsaj navadni človeški pameti (mislim, da je nihče na svetu ne ignorira tako trdovratno, kakor povprečni, prenapeti slovenski literat) in tako prenehali s smešno »žencialno« gesto hlatasti za tistim, kar je zgolj s to samoobožujočo gesto vsakomur nedosegljivo. »Vsakomur« sem podčrtal zato, ker si ne morem misliti, da bi mogel Prešeren kdaj napisati svoje sonete, če ne bi šel na delo s tisto samoobvladano ponižnostjo, ki iztrebi iz človeka sleherno nečimerno željo biti kaj drugega ali kdo drugi, kakor je v resnici. Tudi Levstik bi nikdar ne ustvaril Martina Krpana, če bi v svojih spisih požrešno hlatal po zraku,

domišljujoč si, da je tako velik, da mora ustvariti novega Dona Quichota. Prav to, da sta se ta dva moža zavedala, kdo sta, in da nobeden od njiju ni hotel biti nič drugega in nihče drugi, kot to, kar je bil, prav to, pravim, jima je dalo veliko ponižnost delavca, ki ju je prisilila, da sta napela vsak svoj talent do skrajnih možnosti in nam dala svoja nesmrtna dela. Postala sta to, kar sta bila: Prešeren — Prešeren in Levstik — Levstik. Kakor zmeraj se je tudi tu izkazalo, da je to dovolj veliko: vsak od njiju je v svojem najboljšem popoln. Prav isto velja tudi za vsakega drugega. Cankar na primer je hotel s povestjo »Na klancu« nemara več kakor je dal, a »Skodelici kave« se pozna, da se je obvladal in omejil in dosegel s tem mojstrstvo.

*

Albrechtova knjiga kot celota te omejitve ne izdaja prav v nobenem pogledu. Nasprotno: »Zadnja pravda« je lahko primer knjige, ki je zrasla iz docela drugačne mentalitete. Zaslužila bi, da bi jo analizirali od strani do strani in na ta način do vseh potankosti osvetlili to nezdravo mentaliteto, ki se pri nas ne drži skromno v ozadju, marveč ima često (vsekakor precej po zaslugi naše hipokritske vzgoje) celo očločujočo besedo. Če so glavni znaki pravega tvorca: distanca do snovi in svobodnost, discipliniranost, udanost, samopoznanje in omejitve, so simptomi te nasprotne mentalitete: neupoštevanje dejstev, neurejeno mišljenje, pretiravana čustvenost in patos, pretencioznost in dispozicija za užaljenost. Toda preidimo h knjigi.

Z »Zadnjo pravdo« je hotel Albrecht podati Levstikov značaj, zadnje dneve njegovega življenja, orisati milje, ki je v njem živel ter pokazati vzroke, zaradi katerih je moral tako tragično končati. Toda če bi kdo, ki ne pozna natanko slovenske literarne zgodovine, dobil v roke to knjigo in se potrudil, da bi jo prečital, bi pač morda lahko mislil, da gre v njej za kakega podpopvprečnega in zaradi neuspehov užaljenega kulturnega delavca, ne pa da gre za velikega Levstika. Avtor ni le zgrešil njegovega značaja, ampak ga v vsej knjigi niti enkrat ni imenoval s priimkom. Seveda se priimku ni izognil iz bojazni, da bi bil morda junak, kakršnega je narisal, Levstiku samemu in nam v nečast, marveč je storil to nemara zato, ker je moral nezavedno čutiti (s tem estetskim instinktom lahko računamo), da bi se jasno ime Levstik nad vse slabo skladalo z njegovim preobteženim, nenaravno patetičnim tekstom. Še posebej moramo podčrtati, da je storil to nezavedno, ker sicer bi se bil znašel pred obupno dilemo: ali pisati po prvotni zamisli naprej in žrtvovati Levstikovo ime ali pa — to zamisel zavreči in nehati pisati, oziroma začeti pisati s čisto drugačnim samoobvladovanjem, z veliko večjo skromnostjo in z docela drugačnim spoštovanjem dejstev. Iz te knjige lahko sklepamo, da bi se avtor za prvo možnost nikoli ne odločil. Najbrže bi sploh nehal pisati, ker bi začutil, da ga čaka sicer težaško-težko delo: prvič bi moral natanko pretehtati, kakšen je prav za prav njegov resnični odnos do Levstika. To bi bil moralen napor. Drugič bi moral do vseh potankosti raziskati Levstikovo dobo in njega samega ter brezobzirno upoštevati vsako besedo, ki jo je Levstik kedaj zapisal. S tem pa bi opravil šele prvi del svojega posla; sledil bi drugi del, ki bi ne bil nič lažji: zbrano gradivo bi moral brez vsakega samovoljnega fantaziranja organizirati v celoto. Ako bi bil prisiljen postavljati hipoteze, bi čutil, kako zelo mora paziti, da bodo od vseh strani podprte in verjetne. Skratka, prav nič bi ne smel po svoje »pesnikovati«.

Albrecht je torej nezavedno, nekako iz estetskega instinkta izpustil Levstikovo ime in pesnikoval do konca. On je Levstika, kakor se često pravi pri nas, »doživel« in to doživetje vrgel na papir. Kaj pa bi se reklo tega moža res doživeti, bomo morda razvideli, če si zastavimo tole vprašanje: Kdo bi si danes upal trditi, da bi z Levstikom, če bi danes živel med nami, ne

prišel prej ali slej v konflikt? Kdo, ki bi se hotel samostojno uveljavljati, bi se tako zelo skladal z njim, da se ne bi nikdar neprijateljsko srečal z njim? Levstik je bil pač ena od tistih velikih, izrednih in samosvojih natur, ki so z redom tega sveta v neprestanem sporu in ki pred njihovo sodbo nima skoro nobena stvar obstanka. Ob Hamletu, na primer, vzdrži skozi in skozi samo Horacij, a ta je komaj njegova senca in si kar ne moremo misliti, da bi mogel prepričevalno govoriti o njem, ker senca je obsojena, da izgine, ko premine izvor njene eksistence. Pred Hamletom ne obstane niti Ofelija in značajni Laertes postane njegov ubijalec. Nočem Levstika primerjati s Hamletom, a v tem pogledu mu je vendarle podoben. Kljub temu, da so živeli ob njem poleg manj vrednih tudi vredni ljudje, vendarle ni bilo nikogar, ki bi bil v vsakem pogledu srečno vozil z njim. Še ona, ki ga je, kot kaže, zares ljubila, je morala prelomiti z njim, in tiste, ki so bili pripravljeni podrežati se mu, je kaznoval s svojo ironijo. S tem nikakor ne mislim trditi, da je bil svoje tragedije sam kriv in da so drugi čisti. Hočem samo pokazati, da z velikimi samosvojimi karakterji, ki so tako silni in neusmiljeni, da so pripravljeni žrtvovati za svojo idejo celo sebe, ljudje nujno zaidemo v usoden konflikt. V tem konfliktu mi kot kvantiteta z brutalnim nasiljem nad njimi zmagamo in postanemo tako njihovi ubijalci. Še celo duhovna zmaga, ki se zdi, da jo oni odnesejo, je v bistvu le navidezna. Ljudje se z delom njihovega duha okoristimo tako, da svoje prvotne instinkte, ki so se v borbi z njimi morda nekoliko izčrpali, le še rafiniramo.

Ako torej pomislimo, da bi zašli danes z Levstikom tudi mi v konflikt, moramo priznati, če že tega ne, da smo njegovi soubijalci, pa vsaj to, da nismo nič boljši od tistih, ki so ga ubijali. Vsekakor je nemogoče, da bi komu, ki bi pobegnil iz tabora krivcev, zvenel glas prepričevalno, če bi ogorčeno kričal na svoje prave pajdaše: »Zakaj ste ga ubili?« Avtor »Zadnje pravde« sicer ne izreče tega vprašanja dobesedno, a obtožba, ki jo dviga proti »pedenj-narodu liliputanskih duš«, je tako glasna, da si je nemogoče misliti človeka, ki bi se pustil brez najmanjšega kesanja ali ugovora od nekoga drugega tako iz vsega srca zaničevati. Te avtorjeve mirnosti si ne moremo razlagati drugače, kakor da se avtor ni čutil za sokrivega, marveč za del nasprotne sile, to se pravi, da je Levstika tako »doživel«, da se je z njim identificiral. To se pravi, ni imel do njega prav nobene distance. To pa je najhujše, kar se lahko pripeti pisatelju. Z estetskega stališča ni greh, če pesnik obdela kako zgodovinsko osebnost in naredi iz nje nekaj docela drugega, kakor pa je v resnici bila. Do neke mere je to nemara celo neizogibno. Toda identificirati se z njo ne sme. Da, še več; pisatelj se sploh ne sme identificirati z nobeno figuro, ki jo riše; tudi ne z izmišljeno in niti ne s samim seboj, če piše avtobiografijo. (Sicer pa je na neki način prav za prav vse, kar pisatelj piše, avtobiografija.) Neprestano mora pri oblikovanju delati tako, kakor da podaja neko docela tujo osebnost, ki jo ima sicer lahko rad, a ki ji ni prav nič dolžan in tudi ona ne njemu. Predvsem mora čutiti, da ni dolžan skrbeti ne za njen telesni ne za njen duševni blagor; in obratno: da tudi figura nima teh dolžnosti do njega. S tem, da se je Albrecht identificiral s svojim junakom, ni zagrešil nič drugega, kakor to, da je izgubil do njega, in zato tudi do vse druge snovi, kritični odnos. Ni glavna napaka v tem, da je Levstik, ki ga je narisal Albrecht, zmeden in nevelik značaj (seveda menda ni treba še posebej povedati, da resnični Levstik ni bil takšen), marveč v tem, da avtor tega ni opazil. Opaziti pa tega ni mogel, ker se je z njim preveč identificiral, to je, ker ga je preveč sebično ljubil.

Skoro odveč bi bilo po vsem tem še do podrobnosti raziskovati vsako posameznost, ali vzdrži kritiko ali ne. Pokazali smo, kakšen se nam zdi avtorjev odnos do snovi, ki jo je poizkusil obdelati in kar velja za celoto, velja tudi za detajle. Miselni in čustveni nered se očituje malone na vsaki strani. Skoro vsa knjiga je

pisana v nekaki vročici, ki ne izvira iz resnične strasti, ampak iz zanesenjaštva. Naivnosti, ki jih mora misliti ali govoriti Levstik (n. pr. monolog na Trubarja), so tako velike, da bi jih bil moral opaziti tudi avtor, če bi bil le malo poskusil kot misleč človek pripraviti se s svojo snovjo. Tudi slog je docela v skladu z načinom obdelave. Zelo doneč je, patetičen, preobložen s košatimi besedami, zlasti mrgoli v njem takih pridevnikov. Če bi bil avtor te doneče besede izpustil, ali tiste, ki so nenadomestljive, zamenjal s skromnejšimi, bi knjiga že s tem precej pridobila na svoji vrednosti. Opozorim naj pri tej priliki na eno a tudi edino mesto, ki je pisano brez vsakega pretiravanja in ki me je resnično razveselilo. Ob koncu knjige, ko je že vse pri kraju, ko je Levstik že v agoniji in vsi navzoči menijo, da ničesar več ne čuti, tedaj se mu pomirjenemu za hip obrne spomin nazaj v mladost. Ta odstavek na str. 133 je podan tako preprosto in pristrčno, da čitatelja, kljub vsem slabostim knjige prepriča, da je Albrecht vendarle pesnik, le da si nemara premalo prizadeva, da bi svoj talent dvignil in izkoristil.

M. Č o š.

R A Z N O ALI VESTE

da je v Herderjevi založbi v Freiburgu izšla knjiga »Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart« (Katoliška tvornost v sodobni svetovni književnosti), za katero je poglavje o slovenski katoliški književnosti napisal pesnik Jože Pogačnik. Med imeni, ki jih v svojem zgoščenem pregledu navaja, nahajamo Lovrenčiča, Al. Remca, brata Vodnika, Edija Kocbeka, Boža Voduška, Vitala Voduška, Jožeta Pogačnika, Silvina Sardenka, Ivana Preglja, Bogomira Magajno, Janeza Jalena, Narteja Velikonjo, Fr. Bevka, Fr. Finžgarja, Stanka Majcena, M. Javornika, Fr. Koblarja, Fr. Stelëta itd. Knjiga ima poleg sestavka o slovenski književnosti še poglavje o katoliški pripovedni prozi nemškega jezikovnega ozemlja, o katoliški nemški drami, kat. nemški liriki, dalje o švicarski, nizozemski, flamski, skandinavski, angleški, severno-ameriški, belgijsko-francoski, italijanski, francoski, pirenejski, poljski, češko-slovaški, hrvatski in madžarski katoliški književnosti. Knjigo je uredil znani publicist Otto Forst-Battaglia.

da se čas vrti. To nezanimivo resnico je moral okusiti celo nekdo, ki jo je najmanj navajen priznavati. Bernard Shaw, najbrezobzirnejši šaljivec sedanjosti, je moral dočakati, da je njegova drama »Na obali«, njegovo poslednje odrsko delo, doživelo v Berlinu grozanski — — — uspeh. Shaw, čigar komadi so dajali hitlerjevemu dozdej zmeraj povod samo za škandale, se je v tem delu baje spreobrnil in izpovedal svojo vero v »princip avtoritete«. Delo je tudi polno jedkih zafrkavanj in zaletavanj v demokracijo, parlament; vsako od teh je pri uniformiranem berlinskem občinstvu izzvalo eksplozije smeha in slapove »Hoch«-klicev. Samo, če stari šaljivec tudi svojega dela in z njim navdušenih gledaliških obiskovalcev nima nazadnje za norca...

da je eden najbolj znanih angleških sedanjih pisateljev in dramatikov, W. Somerset Maugham (Sveti plamen!) bil med svetovno vojsko — špijon. O tem svojem poslu sam zelo odkrito piše v nekem holandskem listu: »Ko je prišla vojska, me je poklic prisilil, da sem stopil v tajno službo. Svojo delavnost sem razvijal skoraj na vseh frontah in skoraj v vseh bojnih črtah. Zaradi znanja jezikov sem se povsod čutil doma. Pred vojsko sem dolgo živel v Rusiji, kot študent in... kot špijon. Moj ostri čut za opazovanje me je usodno potegnil v izvrševanje špijonaže. Da povem resnico, bil sem vse svoje življenje špijon, ne da bi bil od tega kdaj imel kaj koristi.«

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani.

Katera knjiga izide kot prva za prihodnje
leto, izveš, če to stran obrneš

Ostali knjižni program za prihodnje
leto objavimo s posebnimi prospekti
v najkrajšem času. Pripravljajo se
pomembna dela iz ruske, holandske
in angleške literature

Knjiga, kakršnih je malo v svetovni literaturi

D. H. LAWRENCE

SINOVI IN LJUBIMCI

ROMAN

Poslovenil STANKO LEBEN

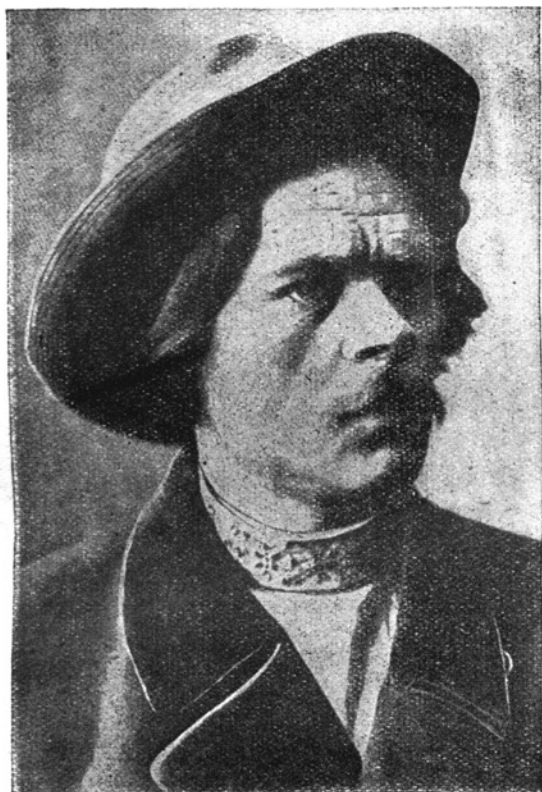
(Obsegal bo okoli 500 velikih strani)

Anglež D. H. Lawrence, ki je že pred nekaj leti umrl, je pri nas še skoro neznan. Obširneje je pisal o njem dosedaj le „Dom in svet“, „Ljubljanski Zvon“ pa obljublja o njem daljši članek. A tudi drugod v svetu se je začela širiti njegova popularnost šele v zadnjih letih, čeprav je „Sinove in ljubimce“ napisal že pred vojno. Je pač eden tistih pisateljev, ki si težko pribore priznanje, a je potem tembolj trdno. „Sinovi in ljubimci“ so eden njegovih najboljših in najobsežnejših romanov. Uvrstiti jih bomo morali med najboljše, kar smo kdaj prevedli. Pripovedništvo, kakršnega srečamo le pri največjih mojstrih zapadne literature: pri HAM-SUNU, LEWISU in GALSWORTHYJU. Izide v začetku decembra.

Nakažite naročnino za september!

ZADNJA
KNJIGA ZA
LETOŠNJE
LETO JE
PRAVKAR
IZŠLA

MAKSIM
GORKIJ

TRIJE LJUDJE

R O M A N

Poslovenil **JOSIP VIDMAR**

Nemara ni nobene knjige več, ki bi tako nazorno in tako prefresljivo pokazala vso neusmiljeno tragedijo mladih ljudi, katerih edini greh je bil, da so se rodili in rasli v najbednejši plasti meščanske družbe. „Trije ljudje“ so ena najpomembnejših knjig iz socialne literature. Naročniki jo prejmejo v najkrajšem času.

Izborni
mi tekne

dr. Pirčeva sladna kava.

Zato mora biti v moji
kuhinji samo

**dr. Pirčeva
sladna kava,**
ki je odličen, domač
izdelek!

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidnejše

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

Založba

Modra ptica

*izbira le najpomemb-
nejše iz svetovne lite-
rature. Zatorej širite
njene knjige.*

**Salda-konte, štrance, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

TISKARNA. MERKUR

TRG. IND. D. D.
LJUBLJANA
GREGORČIČEVA 23
TELEFON ŠTEV. 25-52

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo
izvršila hitro, lično in po zmerni ceni.
Tiska knjige, brošure, časopise, revije,
kuverte, memorande, račune, letake, le-
pake, posetne karte, letna poročila, vstop-
nice, vabila i. t. d. v eni ali več barvah

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list
kraljevske banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko
zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje